

SOOME KIRJANDUSE SELTS

1831—1931.

EELMÄRKUS. Alljärgnev ei ole mingi tühjendav uurimus. Selleks ei ole andnud mahti uputav ainerohkus, aeg, ainete osaline ligipäästamatus ning pealiskaudne tutvus vennasmaa ajaloo ja kultuuriarenguga. Selleks poleks käesolevas väljaandes ka mitte ruumi. Ka on ühel inimesel võimata kõigil kõnessetulevail Soome Kirjanduse Seltsi tegevusaladel (rahvaluule, rahvateadus, keel, ajalugu, kirjandus jm.) omada rahuldavat asjatundmist.

Pakutavad leheküljed on siis eemalseisja tutvustavad märkmed, kus asju sageli on valitud ja vaadeldud isiklikust ja eestilisest vaatenurgast.

TAUSTA. Soomlaste ajalooline saatus sarnaneb sel määral meie omaga, et ka nemad on pidanud viimaste aegade ni elama võõra riigi alamaina. Soome vallutati ristiusu levitamise nimel XII sajandil Rootsi poolt. Kuid soomlastele jäi alale nende omandus, neil olid ühesugused õigused Rootsi kodanikega, kus teatavasti isiklikku vabadust ja inimesväärust on peetud aus. Ometi oli Rootsi poliitiline võim ja kultuuriline mõju nii suur, et soome omakeelne kirjandus ega teadus ei pääsenud arenema. Eriti Rootsi hiilgusjärgul 17. sajandil ja Põhjasõja järel rootsistus soome haritlaskond ja linnakodanlus põhjalikult. Uusi rootslasi asus alata maale, soome keelt kuuldi varsti pea ainult kirikuis. Perekonnanimedki muutusid umbrootsikeelseiks. Tekkis ülesadamatu lõhe soomekeelse lihtrahva ja rootsikeelse haritlaskihi vahele. 18. sajandi lõpul ja 19. alul näib soome keele seisukord olnud eesti keele omast täbaram.

Kuid nagu mujal, on ka sajandite vahetusel märgata soome haritlaste rahvustunde ärkamist, esmalt teoreetilise tun-

netusena. See saab alguse Soome tollaegsest vaimlisest keskusest — Turu ülikoolist. Esimene ärataja oli siin prof. H. G. Porthan, teerajaja mitmel alal.

1808 läks Soome tervena Venemaa alla. Rahutegemisel 1809 saavutati Aleksander I-selt teatav autonoomia Vene ülemvalitsuse all: maale jäid omad seadused ja iseseisvus siseasjade ajamisel, lubati oma seisuslik esindus, mis aga alles 1863 kokku võis tulla. See tähendas algust riiklikuks eluks, see avas uusi ja suuri arenemisvõimalusi. Aga kuna valitseva kihi moodustasid rootslased ja rootsistunud, oli tolleaegne Soome väliselt puhtrootsi osariik Venes. Soome keel polnud mingeid õigusi, umbsoomlasist lihtrahval polnud võimalust haridust omandada ja osavõttevõimalus riiklikust elust oli minimaalne, ja ometi oli neid tervelt $\frac{6}{7}$ kogu rahvast. Too lihtrahvas oli siiski vaba ja jõukas, mitte sellises viletsuses kui meil, ta polnud ainult ärganud veel iseteadvusele.

1810. a. järel näib Turu ülikooli ringidest tärkavat rahvustunne praeguses mõttes. Tekib n. n. fennofiilsus, mis avaldub enne kõike teaduslike huvide koondamises rahvuslike teaduste ümber. Tunnistatakse end avalikult soomlasiks. 1820. a. paigu on fennofiilide mõtted tihenened juba tagasihoidlikuks rahvuslikuks eeskavaks (Ehrström, Arvidsson). Tuntakse, et Soome riik peab tuginema maa pärisrahvale. Hurjutatakse emakeelest loobujaid, nõutakse soome keelt ametiasutistesse, kooli ja ülikooli. Need on samad mõtted, mis saatsid rahvuslikku ärkamist kogu Euroopas ja mis samul aastail leidsid avaldust ka meil (Luce, K. J. Peterson). Kuid need vähesed rahvuslased pillati peagi laiali. Jäi üle vaikiv töötamine. Säde ei kustunud. Ülikoolist tuli uusi jõude. Turu põlemise järele viidi ülikool 1828 Helsingisse ja 1830 on selle ringides juba terve jõuk noori ärganud soomlasi ja tulevasi kuulsusi: Lönnrot, Snellman, Castrén, Rein jt. Mõlgutati mõtteid rahvuslikust kirjandusest ja kultuurist.

Jättes kõrvale majandusliku iseseisvuse ja isikliku vabaduse paistab, et soomlased polnud vaimlise kultuuri alal 1830. a. paigu meist millegi poolest ees, ennem vastupidi. Nende kirjanduses ei näi olnud niigi silmapaistvat loojat kui meil K. J. Peterson. Soome keel oli vaevalt rohkem haritud kui eesti keel. O. W. Masing'i *Originalblätter*'ite (1816) keel tundub intelligentsem kui Lönnrot'i soome keel 1831. Ka väliselt oli eesü keel siis paremas seisukorras: Soome keelt ei õpetatud 1841. aastani koolides isegi mitte õppeainena, ja ülikooli asutati soome keele lektoraat alles 1828 (meil 1803). Esimesed soomekeelsed õperaamatud tekivad alles sajandi

keskel. Meil ilmus kooliraamatute alal üht ja teist juba sajandi algusest peale (näit. P. H. Frey *Arropiddamisse kunst* 1806, lugemisraamatuid, A. Holter'i maateaduse-raamat 1820. a. paigu jm.). Loomulikult polnud soome keeles ka mingit teadust. Soomekeelne kirjandus ulatub tagasi aastasse 1542, meie oma 1535, ajakirjandus aastasse 1776, meie oma 1766 ja alles 1850. a. paigu jõuab Soome siin ette. Soomes näib rootsistumine olnud veelgi laiaulatuslikum kui meil saksastumine. Soome omakeelsete kultuuritaotluste nõrkust sajand tagasi tõendab seegi, kui pikkamööda need juurt võtsid: seks kulus mitu aastakümnet tööd. Ja ometi olid olud ja võimalused võrratult paremad kui meil, kus rahvas sajandi 3. veerandini vaevles teoorjuses.

I. SOOME KIRJANDUSE SELTSI TEGEVUSE VÄLINE KÜLG.

ASUTAMINE. Sel hõredalt kavandatud olude taustal muutuvad hõlpsamini mõistetavaks SKS-i tekkimispõhjused.

Juba läinud sajandi 20-ndail aastail on mõned soome keele ja kirjanduse rootsikeelsed, kuid soomemeelsed harrastajad haudunud soomekeelse kirjanduse tõstmiseks ühinemise mõtet. Aga seltsi sünnisõnade lausujaks peetakse andekat ja avarahuvilist loomaarsti M. J. Lindfors'i 1830. Seltsi tekkimispõhjuste seas on peale eelarendatute olnud puhtmajanduslik moment, nimelt raskused, mis olid E. Lönnrot'il ta *Kantele* nimeliste rahvalauluvihkude väljaandmisel ja mis 1830. a. paigu takistasid igasuguse ilmliku kirjanduse väljaandmist soome keeles ning soome keele arenemist kirjakeeleks.

16. veebr. 1831 peeti algatav koosolek, millest osa võttis 12 akadeemilise haridusega isikut, enamasti algajad ülikooli õppejõud, nende seas Lönnrot, dots. G. Rein, lekt. Keckman jt. Kirjatoimetaja noor Lönnrot kirjeldab koosolekut järgnevalt:

„Ja tekkis nende seal olles kõne soome raamatu asjandusest, liiatigi soome keelest, kuidas seda kõige paremini saaks painduma kirjanduslikeks tarvidusteks. Jõuti viimati otsusele, et toimetatagu asja mil viisil tahes, on see hulgal ikkagi kergem korda saata kui ühel, mistõttu nõu peeti seltsi asutamiseks, kelle mureks see asi oleks...“

28. II oldi uuesti koos, endistele lisaks veel prof. Linsén, kes hiljemini oli pikemat aega esimees. Dots. Rein tõi teate, et Ülikool ja Valitsus pooldavad mõtet. Ajutiseks esimeheks valiti lekt. Keckman, sekretäriks Lönnrot ja laekuriks mõtte-

algataja Lindfors. Määrati üldjoonis kindlaks seltsi ülesanne ja anti talle nimeks „Suomalaisen Kirjallisuuden Seura“. Järgmised koosolekud peeti Ülikooli ruumes. Uute ühinejate seas olid prof. Akiander, Schildt-Kilpinen, kirjanikud Nervander ja Runeberg jm. Selts valis aastapäevaks 16. III, Soome suure teadlase Porthan'i surmapäeva. Esimeseks esimeheks sai prof. E. G. Melartin, sekretäriks Lönnrot'i ärasõidu tõttu lekt. Keckman. Sellega algas selts oma korrapärasest tööd.

PÕHIMÕTTED JA ÜLESANDED. Ülesandemääritluse sissejuhatuses lausutakse:

„Iga rahva juures, kus teadus ja õilsad kunstid on juuri ajanud ja vilja laiali laotanud, on sünnimaa muinsed kombed, keel ja kirjandus olnud kõige kallim vara. Rahvas ei ela ainuüksi praeguses, vaid ka muinses ajas. Muinsuse mälestisis, kombeis ja kujutlusis näeb rahvas oma olemuse juurt ning käsitab oma praegust olukorda ning väärtust. Keel on rahvuse alus ja kodumaine kirjandus on ainult kodumaa keelel võimalik. — Niiviisi mõeldes ühinevad mõned Soome pealinnas elavad omamaalased, et asutada Soome Kirjanduse Selts, levitamaks selle abil põhjalikumaid teadmeid kodumaast ja selle igasuguseist juhtumusist, aitamaks kaasa soome keele käsitlemisele ja muresemaks omal keelel kirjandust mitte ainult õpetatud kaaskodanikele, vaid ka alamale rahvale kasulikkude ja tarvilist lugemisvara.“

Seltsi eeskava sisaldas kokkuvõetult järgmist:

I Kogumistöö: a) trükingud ja käsikirjad soome ajaloo, luulekunsti, muinasuse, maadeteaduse, arvustiku, keelerakenduse jm. aladelt; b) suuline ja aineiline vanavara; c) soomekeelsed trükitööd mis alalt tahes.

II Uurimistöö: uurimuste kirjastamine ajaloo, keele ja kirjanduse alalt, auhinnaliste võistlusküsimuste kuulutamine ja oma ajakirja väljaandmine.

III Soomekeelse kirjanduse edendamine: auhindadega erutamise nii algupäraseks loominguks kui tõlkimiseks, igasuguse kirjanduse soetamine nii haritlasile kui lihtrahvale, ja ühenduses eelmisega

IV Soome keele arendamine kirja- ja hariduskeeleks ning valvamine selle veatuse ja puhtuse järele.

Nagu näha, on eeskava lai, kõlbaks kas või Teadusteakadeemia, milleks saamise mõtet seltsi ringkonnist ongi korduvalt avaldatud, näit. 1868, 1877 ja eriti 1890 paigu. See ometi ei teostunud ja Soome Teadusteakademia loodi 1908 iseseisva asutisena (rootsikeelne oli juba 1838). Kava laius — selles on koos pea kõik vaimuteadused ja mõnda loodus-teadustegi alalt, see näeb ette etnograafilise ja kultuuriloolise muuseumi ülesanded, ühendab endas nii teaduslikud kui ra-

kenduslikud taotlused, hoolitseb ühtlasi rahvusliku suuna ja meelsuse eest — on seletatav ajajärgu üldise entsüklopeedilisusega, kuid mitte vähem vaimukultuuri arenematuslega. Sest 1831 oli Soomes ainult üks teaduslik selts: „Societas pro fauna et flora fennica“.

Aastakümnete jooksul on esialgne kava tublisti kitsenenud, sest esiteks ei suudetud juba vara ja tööjõu puudusel kogu kava ligilähedaltki teostada, teiseks on mõned suured ja aktuaalsed ülesanded iseendast keskendanud seltsi töö, kolmandaks on teatavate ülesannete jaoks aja jooksul asutatud hoopis iseseisvad seltsid: 1870 „Muinasmälestiste Ühing“, 1874 „Rahvahariduse Selts“, 1875 „Ajaloo Selts“, 1876 „Kodukeele Selts“, 1883 „Soome-Ugri Selts“, 1919 „Kalevala Selts“ jm., neljandaks arenes kirjastustegevus lugejate lisanedes 1880—90 paigu niivõrt tasuvaks, et selle võis enamasti era-kirjastajate hooleks jätta.

Ses ülesandemääritluses on osalt sunnitud, osalt vabatahtlikult tehtud mõningaid muudatusi 1850 ja 1858, kuid oluliselt püsisid nad 1920. aastani, mil alles arvestati ülal tähendatud arengust tingitud muutused: ajalugu, muinasteadus, maateadus ja kaugemad sugukeeled jäeti välja. Praegune määritlus on järgmine:

„Selts tahab edendada soomekeelse rahva muinsete vaimutööde, kommete, olude ja elukäigu ning soome ja ta lähemate sugukeelte tundmist ja uurimist, soome kui kultuurkeeke viljelemist, edendada soomekeelset kirjandust ja selle uurimist ning muud haridustööd, kus soome keel on vahendiks.“

Tööviisid on nagu ennegi: kogumine, uurimine, kirjastamine, toetamine ja auhindamine.

LIIKMED. Praeguse põhikirja järele võidakse seltsi liikmeks „valida ja kutsuda laitmata kuulsusega isikuid Soomest ja väljastpoolt Soomet“. Liikmed jagunevad: 1. auliikmed, kelleks kutsutakse „isikuid, kes seltsi püüete alal on teadusliku, kirjandusliku või muu tööga omandanud haruldast suureid teened või muu tegevusega eriti mõjukalt edendanud seltsi püüdeid“; 2. kirjavahetajad liikmed, neiks kutsutakse „välismaalasi, kes teadlastena, kirjanikena või muul viisil on otseselt või kaudselt edenenud seltsi püüdusi“; 3. kinkijad liikmed, kes kinkinud vähemalt 10 000 marka; 4. toetajad liikmed, kes maksavad liikmemaksuna ühekordselt 1000 mk., 5. aastaliikmed, kes maksavad aastati 50 mk. 6 a. jooksul; 6. alalised liikmed, kes on sooritanud korraga 250 või aastamaksudega 300 mk.

Auliikmeiks olid varemalt peaausjalikult kubernerid, kindralid ja muud võimukandjad, kes võisid seltsile kõrgemal pool kasulikud olla. Näit. 1886 valiti auliikmeks kindralkuberner krahv Feodor Heiden jm. Auliige oli ka senaator J. V. Snellman. — Kirjavahetajaist olgu nimetatud Pariisi prof. E. Beauvois, Jena prof. A. Schleicher, prof. Schott, taanlased Grundtvig, W. Thomsen, A. Olrik, ungarlased J. Szinnyi, B. Vikár, A. Bán jm.; suhteliselt palju on olnud eestlasi, vähemalt tosin, nende seas Kreutzwald, Hurt, Kallas, Tuglas; käesoleval aastal valitakse 4 uut eestlast, kelle nimed veel pole avaldatud. — 100 a. jooksul on selts üle 4000 liikme vastu võtnud, seega keskmiselt 40 aastas. Suuremat liikmete juurdevoolu on märgata 1845. a. paigu; sel aastal võeti 102 uut, siis 70-ndail ja eriti 90-ndail aastail, mil valiti eriline 3-liikmeline toimkond ülesandega liikmete juurdekasvu eest hoolitseda, millel oli ka tulemusi: 1894 tuli üle 200, 1895 — 295, 1896 — 135, kuid siis jälle endiselt 20—30. Hiljemini on mõnel harukordsel aastal juurdevool suurem, nii 1921 — 335, kuid 1924 — 20, 1925 — 7, 1929 — 24.

Seltsi ajaloo kestel leidub korduvalt protokolles märkusi: SKS ei tahtvat olla üksnes õpetatud selts nagu vennasrahva „Õpetatud Eesti Selts“, vaid laiade ringide koondis. Kuid tegelik ühendus liikmetega kaugemal on pea olematu. Alles viimasel aastakümnel on hakatud liikmeile liikmemaksu vastu andma mingit seltsi väljaannet; nii anti 1920 Lessing'i *Nathan Tark* tõlkes. Kui SKS pole nii suletult teaduslik kui meie ÕES, siis nii rahvalik kui meie Eesti Kirjanduse Selts (EKS) pole ta olnud ligilähedaltki, sest viimasel võetakse aastati liikmeid vastu mitu sada ja ometi on meie rahvas 3 korda väiksem.

KOOSOLEKUD. Selts peab koosolekut iga kuu esimesel kesknädalal, välja arvatud suvekuud. Lisaks erakorralised koosolekud. Koosolekust kuulutatakse iga kord lehis. 16. III peetakse aastakoosolekut, vaatamata, mis päevale see langeb. Kvoorumiks oli alul 20 liiget. 1848 kõrvaldati see kitsendus ja koosolekuid peetakse ja otsuseid tehakse ka siis, kui „esimees ja 4 muud liiget olid kohal“. Suurimad osavõtjate arvud on olnud 50—70. 1927. a. põhikirjas on kindlate koosolekute arv aastas määratud 7—8 + erakorralised. Koosolekuil otsustatakse seltsi jooksvaid asju. Viimaseil aastakümnel on püütud asjaajamist ikka enam juhatusse ja toimkonnisse lükata ja hoida avalikel koosolekuil aega kõne-ettekandele; vahel on kavas laulu ja ilulugemistki olnud.

AMETNIKUD. Alul oli juhatus 5-liikmeline. 1886 eraldati raamatukogu- ja kirjastuselao-hoidja ametid. 1898. a. alates valiti 2 abiesimeest. Juhatusesele oli abiks 5-liikmeline arvustuslaudkond. 1920 kadus viimane ja juhatus muudeti 12-liikmeliseks. Alul olid kõik ametid tasuta, varsti said tehnilise tööga seotud juhatuseliikmed mõõdukat, kuid seltsi tegevuse suurenedes ja jõukuse kasvades ikka tunduvat tasu. Sekretär näit. sai enne 1856. a. 50 rbl., pärast 150 rbl. aastas, 1925. a. peale 1500 mk. koos + korter ja küte. Laekur sai 1925. a. 3000, koguhoidja 4000 mk, aastas, kirjastusejuht 2300 mk. koos + %. Juhatuseliikmed olid alul iga aasta valitavad. 1920. a. peale valitakse esimees, 2 abi, sekretär, laekur ja raamatukoguhoidja igal aastakoosolekul, 6 muud liiget aga 3 aasta takka, 2 liiget aastas. 1903 kaotati valitav kirjastuselao-hoidja ja palgati eriharidusega kirjastusejuht. Juhatus valib liikmete seast, koosolekule ette panemata, eri maakohisest u s a l d u s m e h e d, kes on ametis nii kaua kui soovivad.

TOIMKONNAD. Alul oli seltsi tegevus vähene ja juhatus + arvustuslaudkond said kõigi ülesannetega toime. Tööde ja huvide erialastumisega asutati 1864 Ajalooline Osakond, 1865 Luuletoimkond, mille juurde 80-ndail aastail loodi Rahvaluule Alatoimkond, 1868 asutati Keeleteaduse Osakond, 1892 Majandustoimkond (juhatus + 2 lisaliiget). 1903 nimetati toimkonnad ümber: 1. ajalooline, 2. keeleteaduslik, 3. valmistav, 4. ilukirjanduslik, 5. rahvateaduslik. Neist kadus valmistav 1920.

TEGELASED. Seltsi juhtideks on olnud kõige silmapaistvamad jõud soome teadlaste ja avalikkude tegelaste hulgast. Esimeesteks on olnud: 1831—33 E. G. Melartin, 1833—41 J. G. Linsén, 1841—53 ja 1863—67 G. Rein, 1853—54 F. J. Rabbe, 1854—63 E. Lönnrot, 1867—70 M. Akiander, 1870—74 J. V. Snellman, 1874—92 Y. S. Yrjö-Koskinen, 1892—1902 A. Genetz, 1902—17 E. Aspelin-Haapkyllä, 1917 — täniseni prof. K. Krohn.

Et juhatusese sekretär on SKS-is tänapäevani ühtlasi ka teaduslik sekretär, varemalt koguni ka asjaajaja ja ärijuht ühes isikus, on see koht töörohke ja vastutusrikas. Sel kohal on 100 a. jooksul olnud 17 isikut. Nimetagem neist mõned tähtsamad: esimene oli lühikest aega E. Lönnrot, siis kuni 1838 lektor K. N. Keckman, 1840—41 M. A. Castrén, 1846—61 S. G. Elmgren, 1863—65 A. E. Ahlqvist, 1865—68 J. Krohn, 1870—1900 F. V. Rothsten, 1900—10 A. R. Niemi, 1910—27 E. A. Tunkelo ja 1927. a. alates A. Anttila.

Samuti on abiesimeeste, laekuri ja raamatukoguhoidja kohtadel olnud väljapaistvaid tegelasi. Praegu on abiesimeesteks prof. V. Tarkiainen ja dr. K. Cannelin. Koguhoidjaks dr. E. A. Tunkelo. Laekuriks O. Hallstén. Muud juhatuseliikmed: seltsi ärijuht Matilda Bohm, dots. J. Jaakkola, äridir. Y. Koskelainen, lekt. E. A. Saarimaa, end. minister A. Linturi ja dir. H. Myllylä. Seltsi toimkonnis töötab kaasa hulk parimaid jõude eeskätt kõigilt humanitaaraladelt.

ARENGUSIHILISI VAATLUSI. 1831. a. oli maal koolera. Selts ei saanud koguneda, sest ülikool oli suletud. Ka pidi Lönnrot kui arst Kajaanisse ametikohustele ruttama. Üldse seisis seltsi tegevus algaastail peamiselt tulude hankimises uute liikmete kutsumise läbi. Ainult liikmemaksudest kogus SKS kümmeaastase aastaga u. 1200 rbl. kapitali. (Vahemärkus rahaväärtuse kohta: tollaegne rubla maksis nähtavasti ligi 4 krooni; 1860 käima pandud Soome mark oli $\frac{1}{4}$ rbl. = umbes 1 kr.; pealesõjane Soome mk. = 10 senti.) 1850. a. paigu oli seltsil ligi 900 liiget. Samaks ajaks oli kutsutud 10 võimukandjat auliikmeks ja 31 välismaalast kirjavahetajaks ning loodud ühendus välismaa teaduslike seltsidega, nagu Koppenhaageni „Nordiske Oldskriftselskab“, Stokholmi „Fornskrifts selskap“, meie Õpetatud Eesti Selts (ÕES), Eestimaa Kirjanduse Selts jm. Kuni 1850. a. on 20 aasta töö nähtavaks märgiks 15 väheldast raamatut ja 8 aastakäiku ajakirja „Suomit“, mida 1841. a. alates esmalt eraviisil ja 1844. a. peale seltsi poolt välja anti. Alles 1860. a. paigu algab seltsi jõurikkam tegevusaeg.

1850-ni võis SKS väliste olude poolest takistamatult teotseta. Kuid tema ümber koondunud ning laienev rahvuslik liikumine oli rootsi-vene bürokraatiale pinnaks silmas ja selle halvamiseks anti 1850 määrus, mis lubas soome keeles trükida ainult usulise ja majandusliku sisuga kirjandust. See sugune tsensuurivaljus, mis keelas koguni ilukirjanduslike ja teaduslike teoste ilmumise, oli isegi meil tundmatu. Peale kirjastusliku tegevuse halvamise kõrvaldati seltsist suurem osa liikmeid (talupojad, käsitöölised ja üliõpilased).

Kuid Aleksander II troonileastumisega 1855 muutusid olud Soomes peagi endisest lahedamaks. Uus keiser seadis jalule Soome kui osariigi õigused. Soome sai oma raha, posti, sõjaväe jne. ja 1863 tuli Riigipäev esimest korda kokku. Järgnes tõus kõigil aladel, eriti soome rahvuspüüdmuste alal, ja see tõus on märgatav ka SKS-i tegevuses. Soome keel pääseb õppekeelena koolidesse ja selts muretseb palavikulise kiirusega õpperaamatuid. Selts asub eeskujulikkude tõlge-

näidendite kirjastamisega edendama soome näitekirjandust, algatab muu seas Shakespeare'i näidendite täieliku soomestamise, alustab jutukirjanduse elustamiseks novelli- ja romaani-seeriad, jagab auhindu algupärandite ja tõlgete eest, asub suurte, aastakümnete tööd nõudvate sõnaraamatute väljaandmisele, kogub ja annab välja rahvaluulet, sõnavara, ühe sõnaga — teeb pinevalt tööd kõigil seltsi aladel.

Kui selts pühitses 1881. a. 50 a. juubelit, oli toimetisi ilmunud juba 63 numbrit, neist paljud mitmeosalised, ja 34 aastakäiku ajakirja.

50 A. JUUBEL. Et võimaldada väliskülaliste ja provintslaste osavõttu, peeti juubelipidustused kesksuvel. Eeskava pidulikus osas anti edasi palju suusõnalisi ja kirjalikke tervitusi nii kodu- kui välismailt. Pidustuste tähtsam osa oli rahvuslikkude teaduste kongress, kus 3 päeva kestel peeti ettekandeid ja läbirääkimisi soome keeleõpetuse, keeleteaduse, ajaloo ja muinasteaduse alalt ja kus muu seas A. Genetz pidas oma tuntud ettekande „Kielellisiä aineksia Suomen sillan rakennukseen“.

OMA MAJA. Tähtsamaks sündmuseks seltsi edaspidises elus oli oma maja ehitamine, milline mõte tõusetati 1886. a. lõpul. 1887 saadi riigilt tasuta krunt tingimusel, et maja olgu viie aasta jooksul valmis. Arhitekt Gripenberg valmistas joonistise tasuta. Saadi luba korjanduslehtedega raha koguda: 800 lehega saadi ligi 55 000 mk. (= umbes 5 milj. senti). Maja valmis 1890. a. suvel ja tuli lõplikult maksma 160 000 mk. + sisseseade üle 4000 mk. Esimesel aastal saadi tüüri 7500, hiljemini kuni 10 000 mk. Seni, s. o. 60 aasta jooksul, oli koosolekuiks tarvitatud Helsingi ülikooli loengusaale. Maja asub Helsingi südalinnas, peaaegu Riiginõukogu hoone vastas, Hallituskatu 1. Maja on kahekordne, olevikunõuete järele muidugi juba pisut vananenud ja ruumikasustuselt mitte küllalt praktiline, kuid mahutava ja stiilse ehitisena suurepärase kultuurisaavutis.

KIRJASTUSTEGEVUS. Kõige mõjuvam märk seltsi tööst on ometi umbes 190 nr. toimetisi (mõned vahepealsed numbrid senini ilmumata) ja 90 köidet ajakirja.

SKS-i kirjastustegevus algas vähenõudlikult: Zschokke' rahvaraamatu *Goldmacherdorf*'i tõlkimisega 1834. Seltsi kirjastus pole kunagi olnud äriiline. On peetud põhimõtteks — kirjastada eri aladelt raamatuid, mis esimesed omal alal. Kui mõni ala on muutunud tasuvaks ja muud juba suudavad, loobub selts sellest, et võtta uut sööti harimisele. Teiseks

põhimõtteks on: mitte palju, vaid head. Tõeliselt on kirjastatud köidete arv olnud toimetiste arvust vähemalt 2 korda suurem, sest ühe numbri all on sageli mitu köidet, ühel juhul tervelt 36 (Shakespeare'i draamad), ja mõnest teosest (näit. Z. Topelius'e *Luonnonkirja*) on tehtud kuni 16 trükki. Aasta kohta tuleb keskmiselt 3—4 raamatut, alul alla ühe, viimasel ajal 10 ümber. Umbes kolmandik toimetiste numbreist pakub praegusele ajale vähe huvi, eriti tegevuse esimese poole tooted, mille seas on rohkesti õppe- ja rahvaraamatuid. Toimetiste teaduslik tase on haruldaselt kõrge, eriti kui võrrelda seda Eesti Kirjameeste Seltsi (EKmS) toimetistega, milles peale J. Hurda *Vana kandle* on vaevalt midagi, mis veel tänapäevale ja veel vähem teadusele huvi pakuks. Kirjastamine on sündinud silmapaistva põhimõttekindlusega; juba varakult, näit. 1870, koostatakse üksikasjalikke nimestikke eri aladelt pikema aja peale kirjastamiseks.

Sama tõsisest ja süvenevast tööst kõneleb ka ajakiri „Suomi“. Kui see algaastail tõi ka lühemaid ja kestvama väärtuseta teateid ning kirjutisi, on see hiljemini sisaldanud ainult pikemaid uurimusi ja esmajärgulist allikmaterjali, eriti keele ja rahvaluule alalt. Selle viimaste aastakümnete teaduslik tase on võrreldav mistahes ülikooli või akadeemia toimetistega. Ka meie teadus ei saa sellest ajakirjast mööda, juba sellegi pärast, et seal ka eesti aineid ja eestiainelisi uurimusi on avaldatud.

TRÜKIARV. Rahva kultuuritaset võib iseloomustada teoste trükiarv. See pakub kindlasti ka muidu huvi.

Toimetiste esimest nr., Zschokke *Kultala't*, trükiti juba 1834. a. 2500 eksemplari, millele 1851 järgnes 2000. — Kuid 1835. a. *Kalevalat* (nr. 2) trükiti ainult 500 ja sedagi müüdi tosin aastaid. — Veel enam kulus *Kanteletar*'i I tr. (nr. 3, 1840) 500 eks. müümiseks, sest alles 1864 tehti uus 1000 eks. trükk, hilisemad olid juba suuremad: 1887 — 2500, 1920 7. tr. — 6000, 1925 8. tr. 10 000 eks. — Ka *Vanasõnu* 1842 ja *Mõistatise* 1844 trükiti ainult 500, kuid *Mõistatiste* 2. tr. 1851 oli juba 1500. — Esimest kooliraamatut, Cajan'i *Soome ajalugu* 1846, trükiti 1000, kuid Bredow'i *Üldist ajalugu* 1847 juba 2000. — Esimesi algmatemaatilisi raamatuid 1847, 48 ja 56 trükiti 500 ja 750. — Kuid rahvaraamatu *Püha Eustakiusse* 1000 eksemplari 1848 on juba 1851 otsas, nii et tehakse 2500-line uus trükk. — 1849. a. *Kalevala't* trükiti 1250, kuid veel 1866 ei võidud selle minekuga kiidelda, sest sama aasta uus trükk oli ainult 1000. Aga juba 1870 valmistati 3000 odavahinnalist, ja siitpeale on trükid ikka sagedamini ja

suurematena kordunud: 1912 13. tr. — 10 000, 1924 16. tr. — 17 000. — Rudbeck'i *Satuja ja tarinoita* (4 osa, 1852—66) trükitakse 1000 eks. — Isegi ilukirjandust trükiti alul õige vähe. Näit. 4-st näidendite köitest 1861, 63, 64 ja 67 trükiti kaht esimest 750, järgmisi ainult 500, Tuokko näidendit *Saul* 1868 500, A. Kivi *Valitud teoseid* 1877—78 aga 2000. Shakespeare'i tõlkeid kirjastati 1879. a. alates 1000, uued trükid 2000. Ka hiljemini on seltsi kirjastatud ilukirjanduslike teoste trükiarv püsinud 2000 ümber, ainult erandjuhtudel tunduvalt kõrgemale tõustes (Kivi üksikteosed koolidele 10 000 eks. jm.). — Teaduslike teoste trükk ei tõusnud alul üle 500: Prof. Pipping'i kuulsat raamatute nimestikku (1857) trükiti ainult 400, ometi on seda veel praegu saada. Sama lugu on Porthan'i ladinateelsete teostega, mis 1859—73 5 köites ilmusid ja mille trükk kõikus 400 ja 500 vahel. *Ajaloolist arhiivi* I—IV 1866—74 trükiti 500, „Suomi't“ 150—500, *Kihelkonnakirjeldusi* 1869. a. alates 400, J. R. Aspelin'i *Muinsusteaduse algeid* 1875. a. 400 jne. Hiljemini oli teaduslike teoste trükk umbes 1000—1500. Sõnaraamatud ilmusid alul 1000—2000 eks., näit. E. Lönnrot'i oma 1866.—80. a. 1000, hiljemini kuni 10 000.

Kuigi põhimõttelt mitteäriline, pole SKS mitte igast kasu- toovast kirjastusartiklist loobunud. Nii on ta säilitanud oma põlise õiguse *Kalevala* ja *Kanteletar*'i kirjastamiseks. Siia kuuluvad ka A. Kivi teosed ja rekordteosena Z. Topelius'e kingitud *Looduseraamat*. Viimast trükiti esmakordselt 1860. a. 2000 eks., siis järgnesid trükid: 1862 ja 65 à 3000, 1866, 72 ja 75 à 5000, 1878. a. 10 000, 1886. a. 12 000, 1889. a. 25 000, 1893, 96, 99 ja 1903 à 30 000. Järgmised trükid olid jälle väiksemad, sest et uued raamatud hakkasid teda koolidest välja tõrjuma. See raamat oli seltsile tunduvalt tululikumaks, sest näit. 30 000-line trükk läks seltsil enesel maksma kõige enam 12 000 mk., välja müües sai selts aga netto 30 000 mk., seega ühe trüki pealt 18 000 mk. puhast. — Teine hea minekuga raamat oli Mela' *Taimeteadus*, millest 1877. a. alates tehti hulk trükke, neist 1903 ilmunu 10 000 eks.

Kuid suurem osa seltsi kirjastatud raamatuid on nõudnud tunduvalt juurdemakse (näit. Porthan'i teosed, *Setukeste laulud*, *Soome rahvaviisid* jm.). See sunnib küsima: kust sai selts seks sissetulekud?

TULUD. Seltsi enda sissetulekud olid kõige pealt liik- mem a k s u d, mis moodustavad 100 a. kohta tähelepanitava summa.

Teine tuluallikas oli kirjastustegevus, kus aga kulud alati ületasid tulud. Omakirjastuse müügist saadi 1878. a. 14 000 mk., 1885. a. 18 000, 1900. a. 47 000, 1910. a. 71 000, 1916. a. 86 000, 1930 a. 650 000 mk.

Kolmandaks riigitoetused. Esimene selline anti 1858 keiserlikust käsikassast — 300 rbl. ja see iga-aastane toetus kestis 1917. a. revolutsioonini. 1866 tõusis see kursi tõttu 363 rublale ja hiljemini maksti seda Soome rahas — 1200 mk. aastas. 1861. a. alates sai selts Senatilt (Valitsuselt) mitmesuguste soomekeelsete teoste kirjastamiseks toetusi. Näit. *Ladina-soome sõnaraamatule* 8000, *Soome sea-duseraamatule* 20 000, *Soome-vene ja Vene-soome sõnaraamatule* 1884 ja 1891 kokku 44 000 mk. jne. 1878. a. alates sai selts riigilt iga-aastast toetust 10 000 mk., 1898 tõsteti aastane norm 15 000-le. 1908. a. alates saadi 18 000, 1915. a. alates 9—10 000, iseseisvuse-aastail, näit. 1924 saadi riigilt kõiki toetusi kokku umbes 240 000 mk. Võib umbkaudu öelda, et SKS on 1858. a. alates saanud riigilt mitmesugusel kujul ligemale 100 milj. senti toetust.

Veelgi suurepärasemad on eratoetused seltsile. Need on saadud pärandite ja kingituste näol. Enamasti seisavad need puutumata kapitalidena, mille protsente võib selts kas vabalt või teatavaks otstarbeks tarvitada. Esimene suur pärand saadi leiburmeister Blomberg'ilt 1857 — 106 375 mk.; järgmine kammerherra Rabbe'lt 1860 — 56 000 mk., 1883 kindral O. Furuhelm'i testamendi põhjal 50 800, samal a. kaubanõunik Ahlgren'i testamendi järele 186 000, Aemeliuse pärand 1918. a. 600 000 mk. jne. 4—10 000-lisi pärandeid sai selts sagedasti. Nende kogusumma oli 1924. a. 2 141 000 mk., ennesõjaaegses väärtuses üle 200 milj. s. Kuid rahaväärtuse 10-kordse langusega ilmasõja järel muutusid ka need kapitalid seevõrra väiksemaks. — Kingituste summa on päranditega võrreldes väike, aga kui siia arvata ka majaehituse korjandus ja muud korjandused (näit. seltsi poolt püstitatud Porthan'i, Lönnrot'i jt. ausammaste heaks), ulatuvad siitki saadud summad kaugelt üle 10 milj. s.

Kui mõelda, et meie kultuurilistel organisatsioonidel Vene ajal riiklikud toetused hoopis puudusid, et meie ühiskonna üldise kehvuse tõttu ka pärandid ja muud annetised olid haruldased ja kasinad, siis pole imestada, et Eesti Kirjameeste ega Kirjanduse Selts varemil aastail pole suutnud niisuguse viljakusega töötada, kui näeme seda vennasrahva man. Kirjastusvõimalused ja korralik töötasu kutsuvad isenesest tegijaid esile. Me oleksime arenemises hoopis kauge-

mal, kui meil oleksid Vene ajal olnud sama lähedad töötingimused, avalikud ja eratoetused ja poleks mitte tarvitsenud, nagu ütleb O. Kallas oma tänukirjas SKS-ile kirjavahetajaliikmeks valimise puhul, suuremat osa energiast kulutada töödsegavate takistuste kõrvaldamiseks. Oleme võinud iseisvuse-aastail kogeda, mis tähendavad oma kultuurpolitika ja oma riigi eelarvesummad kultuurilisiks toetusiks, oma ülikool ja teaduslikud ühingud, ja taipame ühtlasi, mis see Soomele on tähendanud, et tal need võimalused on olnud kasutada aastakümned enne meid. Siis ehk ei tundugi nii suure ohvrina, et SKS oma rikkalikumatest varadest väikese osa on kulutanud ka meie huvides.

Kuivõrt kultuuriline areng sõltuv on rahast, selgub SKS-i enese protokollide kroonikat lugedes. Kui palju häid algatusi ja tarvilikke teostusi on sealgi lükkunud aastast aastasse või jäänud hoopis tegemata. Vaatamata tunduvaile toetusile on sealgi alatasa tuntud kitsikust ja sellele ohvriks langenud ka mitmed meile tähtsad algatused (Eesti rahvalaulude, soomeeesti ja eesti-soome sõnastikkude, loitsude jm. väljaanded). Seltsi aastabilansid näitavad enamasti puudujääke: 1870 oli tulused 18 000, kulusid 16 000; 1855 t. 39 000, k. 46 000; 1895 t. 74 000, k. 74 000; 1905 t. 130 000, k. 136 000; 1910 t. 122 000, k. 144 000, 1929 t. 1 525 000, k. 1 550 000 mk.

Kõneldes kultuurilistest toetustest Soomes olgu tähendatud, et peale SKS-i sai veel terve rida muid seltse ja liite riigitoetusi. Lisaks asutati SKS-i algatusel eriline „Soome kirjanduse edendamise kapital“, mis algas tegevust 1908 ja sai valitsuselt aastatoetust umbes 5 milj. s. See hoolitses energiliselt algupäraste ja tõlgeteoste soetamise eest humanistlikul, loodusteaduslikul, ühiskondlik-majanduslikul ja ilukirjanduslikul alal, ühtlasi soome kirjanduse valikteoste tõlkimise eest võõrkeelisse. Kadedust-äratavaid tulemusi on Soomes nende toetuste abil saavutatud. — Peale kirjastustoetuste sai SKS 1897. a. alates Riigipäevalt summasid soomekeelse ilu- ja teadusliku kirjanduse aastatoodangu auhindamiseks.

HONORARID. Head tööd võib nõuda seal, kus hästi tasutakse. SKS-is on tasumise põhimõte juba varakult läbi löönud. Iga vähegi arvessevõetava rahvaluule-saadetise eest tasuti rahas või raamatuis. See ergutas koguma. Autorihonorarid olid algusest peale, vähemalt mõnel alal, hoopis paremad kui meil. Näit. sai Lönnrot 1835. a. *Kalevala* eest küll ainult 50 vabaeksemplari, aga teiselt poolt tuleks honorari ette arvata see 300 rbl., mis ta seltsilt sai reisustipendiumina.

Kanteletar'ist sai ta 100 eks. + 100 rbl., kuid selles sisalduvate laulude kogumiseks oli ta saanud seltsilt 1000 rbl. toetust. 1849. a. *Kalevala* eest ei saanud ta küll muud kui 250 eksemplari. — Ilukirjandusliku tõlke honorarid olid juba 1865. a. paigu kõrgemad kui meil praegu: maksti 24—40 mk. poognast. Ühe Kneisel'i näidendi tõlkimise eest maksti 1863. a. 7½ rbl. poognast. P. Cajander sai *Kuningas Lear*'i tõlkest 1883. a. 700 mk. *Heinrich IV I* poole eest 1896. a. 1125 mk. SKS maksis paremat tasu kui erakirjastajad, nõudis aga eeskujulikku tööd. 1900. a. paigu on harilik ilukirjandusliku proosa tõlketasu olnud 20—30 mk. poognast. Aga SKS maksis O. Mannisele 1904 Molière'i *Õpetatud naiste* värsimõdulise tõlke eest 150 mk. poognast. — Esimesed honorarid algupärase ilukirjanduse eest olid järgmised: A. Kivi sai 1864 *Kullervo* eest 500 mk. = umbes 40 mk. poognast, *Seitsme venna* eest kogusummas 700 mk., mis on tõesti odav tasu. Sama summaga honoreeriti Tuokko näidend *Saul*. Võrdluseks: 1865. a. paigu sai Kreutzwald *Kasulise kalendri* poongalise saba toimetamise tasuks Laakmann'ilt 6—7 rbl. ja Koidula 1870 *Saaremaa onupoja* eest 50 rbl. — 1865 saab E. Rudbeck *Muinasjuttude* 3. jao poognast 50 mk. = umbes 14 rbl., 1867 maksab SKS Kreutzwald'ile ta *Ennemuistsete juttude* eest 10 rbl. poognast. — Suhteliselt vähe honorari maksis ajakiri „Suomi“. 1867 kaotati honorar hoopis, anti ainult 50 eks. äratõmmet; aga et kaastöö lakkas, tõsteti poognatasu 1877. a. 40 margale. — Sõnaraamatute honorarid ei olnud alul iseäranis kõrged: Godenhjelm sai 1873 *Saksa-soome sõnaraamatu* poognast 60 mk., siis aga tõusid hinnad äkki pööraselt: Lönnrot sai oma soome-rootsi leksikoni poognast 120 mk. + abi 80 = 200 mk. Vasenius sai 15-poognalise raamatute nimestiku eest 2500 mk. = umbes 170 mk. poogen. Kui viimati 1880 C. J. Lindeqvist küsis ja sai *Kreeka keeleõpetuse* eest 200 mk. poognast, protestis esimees Yrjö-Koskinen otsuse vastu, väites, et eraisikud kasutavat seltsi isiklikes huvides:

„Seltsi huvid nõuavad, et varasid, mis üldiseks kasuks on seltsi valdamisele antud, tarvitataks ainuüksi üldiseks kasuks, aga mitte eraisikute meeleheaks. Õiglus nõuab, et töö tasutaks neis piires, mida kirjanduslikust tööst meie maal ülepea võib maksta... Aga õiglus nõuab ka, et töötegijad peaksid auasjaks võida teotseda seltsi ülesandel ja peaksid seda isamaalist kasu, mida nad võivad korda saata, ise juba mingiks tasuks.“

Pealegi mis puutuvat kreeka keeleõpetusse, siis ei kirjutavat seda esimest korda maailmas. Kuid see manitsus ei näi mõjunud olevat. Tasud aina tõusid. K. Ervast sai 1888

Soome-saksa sõnaraamatust 250 mk. ja Hahnsson *Rootsi-soome sõnaraamatust* 300 mk. poognast. Umbes samasuguse hinna juures sai dr. Hagfors 1904 umbes 100-poognalise *Prantsuse-soome sõnaraamatu* eest vähemalt 2½ milj. senti. Sama tasu sai P. Kijanen *Vene-soome sõnaraamatu* eest. J. A. Mela sai oma *Taimeteaduse* 5. trükist, mida oli 10 000 eks., 1 mk. eksemplarilt, seega 1 milj. s. palja redigeerimise eest. — Korraliku honorari sai ka J. Hurt *Setukeste laulude* eest: kolme köite pealt üle 1 milj. sendi.

Need on suurepärased või vähemalt rahuldavad tasud, eriti kui meelde tuleb, et meie Juhan Liiv sai veel 1893 algupärandi *Varju* eest ainult 5 rbl. poognast.

AUHINDAMISED. Seltsi kirjastustegevusest on juba räägitud. Kogumistööst rahvaluule, rahvateaduse, keele ja ajaloo aladel tuleb kõnet vastavas peatükis. Puudutagem siin üldjoonis seltsi kolmandat tööviisi — a u h i n d a m i s t. Juba seltsi 1831. a. põhikiri sisaldas mitut liiki hindamist. Meil räägitakse praegu „Looduse“ võistluste puhul palju poolt ja vastu, kuid Soomes on võistluse-põhimõtet juba ligi 100 a. eest rakendatud. Võistluste idee ise on nähtavasti pärit põlisest akadeemilisest auhinnatöö traditsioonist, mis akadeemiliste isikute asutatud ja arendatud SKS-is sai otsekohe tunnustuse otstarbekohase tööviisina. Ei tule arvestada mitte üksi otsekoheseid, vaid ka kaudseid tulemusi. Viimased seisid selles, et seltsi auhinna-ülesannetega pandi mõtted liikuma, anti äratusi ja ideid ning kutsuti jõudu proovima, kui see ka kohe oodatavat tulemust ei andnud.

Seltsi esimene auhinnatöö oli 1836 väljakuulutatud J. L. Runeberg'i *Elgskyttarne* soomestamine. Kuigi see korduvalt uuesti välja kuulutati, ei andnud see tulemust enne kui 1852, mil rahvakoolmeister M. Costiander selle sooritas. Hiljemini sai selts eraisikuilt korduvalt summasid annetaja poolt määratud võistlus- või hindamisotstarbeks, mil näidendite, mil muusika, mil mingi erialalise teaduse, näit. ajaloo, õigus-teaduse jmm. alal. 50 a. juubeliks kuulutas selts 2 suuremat auhinda — 2000 ja 1000 mk. algupäraste soomekeelsete ilukirjanduslike või teaduslike teoste eest. Siitpeale kujunevad auhinnad autasuks ilmunud teoste eest. Neid antakse alul mitme aasta tagant, sest veel 1890. a. paigu on vääruslike teoseid niivõrt vähe, et auhinnad tihti jagamata jäävad. 1893. a. peale määras Senat omalt poolt iga aasta suurema summa ilukirjanduse aastatoodangu auhindamiseks, mille jagamine usaldati SKS-ile koos Rootsi Kirjanduse Seltsiga. Siitpeale püüdis selts oma summadest hoolsamini

silmas pidada humanitaar- te a d u s l i k k u kirjandust. Aastakoosolekul 1897 sedastatakse: „Seltsi peaülesannet, rahvusliku kirjanduse kõlvulist ja igakülgset rikastamist, eden-davad tugevasti kirjanduslikud auhinnad.“ Auhindade jaga-mist oma summadest, Valitsuselt saadud toetusist ja pärand-kapitalide protsentidest jätkab SKS veel tänapäev. Toetu-sist ja auhindamisist ilukirjanduse alal tuleb kirjanduse pea-tükis veel juttu.

II. SOOME KIRJANDUSE SELTSI TEGEVUSE SISU-LINE KÜLG.

1. Keelepolitika.

Nägime: SKS asutati rahvusliku tunnussõna all. Kuid soome rahvuslik liikumine oli seltsi asutamise ajal alles hoo-pis nõrk. See nähtub sellestki, et ligi 30 aastaks jäi seltsi asjaajamis-keeleks rootsi keel. Asutamiskoosolekul otsusta-takse küll protokollikeeleks võtta soome keel, „liiatigi sel põh-justel, et selts ei näitaks kahtlevat soome keele kõlbavuses kirjanduslikuks tarvituseks“, aga juba viiendast koosolekust peale muutuvad protokollid iseenesest rootsikeelseiks. Alles 1850. a. paigu leidub protokollis üksikuid sõnavõtte ka soome keeles, aga selgem rahvuslik seisukoht tuleb ilmsiks alles 1861, mil A. Ahlqvist'i ettepanekul otsustatakse protokollikeeleks võtta soome keel. Trükkis ilmusid protokollid 1856. a. peale rootsi ja 1858. a. alates soome keeles. Ajakirjas, mis alul si-saldas peaaegu ainult rootsikeelseid kirjutisi, saavad soome-keelsed 1855. a. paigu enamuse ja 1868. a. alates muutub see puhtsoomekeelseks.

Too aktiivne keelepolitika on ühenduses tõusuga Soome riiklikus elus ja soomlaste rahvusliku ärkamisega. Selts ajab ka v ä l j a p o o l e sihitud keelepolitikat. Soome keelele tao-tellakse ühesuguseid õigusi rootsi keelega või veel enam: esi-mees Lönnrot lausub tervituskõnes seltsi aastapäeval 1861, et soome keel

„võib täie õigusega nõuda omale niisugust kohta õpetuses, ameti-asutisist ja valitsemises, mis vastaks soomekeelsete elanikkude vas-tastikusele arvu suhtele“.

Muide, sellele astmele pole soome keel täninigi jõudnud.

Seesuguste soome keele õigusi nõudvate algatuste näitena nimetagem seltsi kirja Helsingi magistraadile 1862, et nimed ja pealkirjad linna tänavail ja avalikel asutisil, mis nüüd

rootsi- ja venekeelsed, esinegu ka soome keeles ja et tuleks tõsta küsimus mõne senise keele kõrvaldamisest.

Parajasti oli päevakorral soome keele seadmine ameti- ja kohtukeeleks. Helsingis istus koos vastav komisjon, kes aga kaldus arvama, et nõudmine on alles varajane. Sel puhul esitab SKS Vene keisrile pika veenva loogikaga ning kirgliku paatosega kirjutatud märgukirja, mille koostanud üks tolle-aegse keelevõitluse juhte, äge A. Ahlqvist. Soome keele muutmist kohtu- ja ametikeeleks takistavat seltsi arvates see, „et noorsugu niihästi algkooles ja gümnaasiumes kui ka ülikoolis õpetatakse rootsi keelel“. Seepärast nõutakse: soomekeelseis maakohis olgu õpetuskeeleks soome, rootsikeelseis rootsi keel. Et komitee oli ette pannud soome keele õiguste maksmapanek edasi lükata, siis palub selts lubada enese ja riigi soomekeelsete alamate nimel

„välja öelda see tõsimõte, et selle küsimuse lükkamine e d a s p i d i s e k s oleks suurim õnnetus, mis soome rahvast võib tabada. See muutus meie maa ametlikus kirjutuskeeles, mida soome rahvas nii kaua juba härdalt on ihaldanud, on ikka nihkunud e d a s p i d i s e k s, nii kui põgenevad liivakõrves petlikkude jõgede ja kosutavate oaside pildid reisiija eest, kes janusse nõrkemas pingutab viimast jõudu, et sinna jõuda, kuid pika maa ära käinud, ometi ei kohta muud kui endist kuiva ja ääretut kõrbe. Soome rahvas peab oma keelt ja selle kirjalikku tarvitamist seks hingamiselundiks, millega ta hariduse- ja inimsuseõhku sisse hingab. Senikaua kui seadus ning kohus kõneleb sellele rahvale võrast keelt, on suur osa sellest hingamiselundist otsekuu ummuksis. Rahvas elab niiviisi ainult poolikult, ta vaimuelu kiduneb, võib-olla lämbubki, ja ka aineeline olukord ei muutu mitte jõukamaks.“

Nõutakse, et 13 aastaga olgu soomestamine kohtu- ja ametikeele alal läbi viidud.

Aleksander II käis 1863 isiklikult Soomes ja võttis vastu soomlaste saatkonna. Sama aasta keskel ilmus käsukiri, milles Soome elanikud tunnistati ühiskondlikult ja riiklikult üheväärseiks. Ka keele suhtes esitatud nõudeil oli tulemusi: 1865. a. alul ilmus määrus, milles anti luba koolides mõnningaid või kõiki aineid õpetada soome keelel. Viimase võimaluse vastu oli selts valmistunud: oli kirjastatud pea kõigi ainete jaoks õpperaamatuid.

Ka seltsis endas nõutakse ikka valjumalt rootsi keelest loobumist. 1864 paneb selts pahaks, et äsja-asutatud Ajaloo Osakond ajab seltsiga asju kirjalikult ja pealegi rootsi keeles, „kuigi kirjavahetus seltsis on ja peaks olema muile ametkonnile eeskujuks soomekeelne“. Et asi ei parane, võtab selts 16. III 1865 vastu järgmise otsuse:

„§ 15. Seetõttu, et mõned seltsi ametnikud seltsi sihi vastaselt veelgi tarvitavad rootsi keelt, otsustas selts, et kõik seltsi ametmehed ja osakonnad peavad seltsile kirjutades tarvitama ainuüksi soome keelt ja et selts neilt tulevad kirjad, mis mitte ei ole soome keeles kirjutatud, tähele panemata jätab.“

Kuid 1870—74 tarvitab tookordne esimees J. V. Snellman vahel koosolekuil rootsi keelt, sedasama teevad Donner, Rabbe ja mõni muu. Snellman tunnustab, et rootsi keel läheb tal ladusamalt, ta soome keel olevat kange ja puudulik. Lönnrot kirjutab oma reisikirjad rootsi keeles, kust nad väljaandmisel tõlgiti; koguni ta testament oli rootsikeelne. Ja veel 1898 kirjutavad silmapaistvad tegelased Mechelin ja Donner seltsile rootsi keeles.

Kuigi juba 1851 asutati Helsingi ülikooli soome keele professor ja 1858 saadi luba soomekeelsete väitekirjade kaitsmiseks, iseloomustab soome keele nõrka seisukorda see, et veel 1873 oli soome keele professoril ainult 3 kuulajat.

Tööd soome rahvusmeelsuse ja keeleõiguste eest on SKS muutunud vormides ja enam kaudselt jätkanud tänapäevani.

2. R a h v a v a l g u s t u s.

SKS-i kavva kuulus ka „lihtrahvale kasulikkude raamatute“ toimetamine. Seda ülesannet tuli seltsil iseäranis tegevuse algupoolel täita. Taibati küllalt selgesti, et rahvusliku kultuuri loomisel tuleb alata laiade kihtide valgustamisega.

See tegevus seisis peamiselt r a h v a- ja k o o l i r a a m a t u t e kirjastamises.

Juba 1832 asuti tähtsamate sinnamaani ilmunud soomekeelsete raamatukeste kogumisele, et vaadata, kas nad kõlbavad rahvale lugeda, ja ühtlasi vajalise valiku koostamisele välismaa vastava ala kirjandusest. Viimase valmimisel leidis selts siiski, et seda kava teostama hakates muutuks ta rahva kasvatusasutiseks, milline ülesanne oleks talle liiga laialatuslik.

1832 tehti ettepanek ka soomekeelse ajalehe väljaandmiseks, mis võimaldaks igasuguseid kasulikke ja rahvalikke teadmisi rahva sekka levitada. Seegi ei leitud seltsi ülesanne olevat.

Ometi ei jätnud selts rahvavalgustuseks midagi tegemata. 1833 tõlkis sekretär Keckman Zschokke' rahvaraamatu *Goldmacherdorf* ja see ilmus järgmisel aastal SKS-i toimetiste 1. numbrina, kuigi erakirjastusel. Kui soome keel võeti 1841 õppeaineks koolidesse, tarvitati seda *Kultala* nimelist

raamatut lugemisraamatuna, sest see oli oma aja kohta hästi tõlgitud. — 1844 trükiti sama Zschokke' *Viinakatk* (meil 1840 Kreutzwald'i tõlkes ja ÕES-i toimetistes nr. 1). Võibolla andis eesti tõlge tõuget. — 1848 järgneb kolmas rahvaraamat *Püha Eustakius* (meil samuti 1848 J. V. Janssen'i tõlkes). — Hiljemini ei ole SKS enam kergesisulisi rahvaraamatuid kirjastanud, vaid populaarteaduslikke: 1856 Cornelius'e *Kangelaste elulood*, 1864—74 7 jagu osaliselt Grube' järele tõlgitud *Jutustisi inimkonna ajaloost* jm. Mis ta muidu veel laiade hulkade heaks tegi, sündis eeskätt koolikirjanduse soetamise näol, kusjuures, eriti alul, silmas peeti ka suuremat üldsust. Rahvakirjanduse eest hoolitsemise võttis hiljemini oma peale 1874 asutatud Rahvahariduseselts.

A j a l e h e mõte kerkis uuesti 1834 esile: Lönnrot soovitas seltsil toimetada ajakirja, milles pidi avaldatama eriti vanu isamaalisi aineid käsitlevaid kirjutisi. Ettepanek võeti vastu, kuid teostus viibis, kuni 1841 mõned tegevamad liikmed eraalgatusel ajakirja „Suomi“ käima panid. — Kuigi SKS ise ajalehte välja andma ei hakanud, toetas ta ometi selliseid algatusi. Nii ostis ta Lönnroti 1836 asutatud esimest soomekeelset ajakirja „Mesilast“ 100 eks. — 1844 kordas dr. Schildt ettepanekut, asutada seltsi nimel toimetatav kirjanduslik ja poliitiline leht. Mõte lükati kohase toimetuse puudusel tagasi. Aga varsti (1847) hakkas ilmuma soome esimene püsiv ajaleht „Suometar“ ja selts toetas seda 100 eks. tellimisega. Oli ajakirjandus niiviisi juba jalgealust saanud, polnud seltsil enam tarvis selle ala eest muretseda. — Ometi tõusis ajalehe-küsimus seltsis veel kord päevakorda. 1862 esitas D. E. D. Europaeus ettepaneku, SKS asutagu „Kansakunnan lehti“ nimeline ajaleht, milles iga kodanik saaks vabalt mõtteid avaldada. Ettepanek lükati tagasi, sest peale muu ei kõlbavat esitatud tegevus SKS-ile juba seepärast, et see

„toob seltsile kaasa hulgakaupa võõraid askeldusi, paneb ta mõnigikord tühiste asjade pärast vastutust kandma, takerdab ta asjatuise tülidesse, sütitab viha eri seisukohal olivate vahele, millest pole muud kui kahju seltsi töötõhususele, ülepea tõrjub seltsi kõrvale ta peaülesandest ja nihutab ta ära praeguselt aluselt. Paljaks ajalehe-väljaandjaks ei hakka selts vist kunagi.“

Seltsi tarvetele vastavat paremini ajakiri „Suomi“. — Kui SKS hiljemini on toetanud ajakirju, siis ainult teaduslikke või populaarteaduslikke. Nii on ta 1896. a. alates iga-aastase summaga toetanud Kodukeele Seltsi ajakirja „Virittäjä“t“ ja hiljemini muidki ajakirju — „Luonnon ystävä“, „Koti-seutu“, „Historiallinen Aikakauskirja“ jm.

Kooli tarbeid rahuldama asus selts 1846 J. F. Cajan'i *Soome ajaloo* kirjastamisega. — I eestikeelne kodumaa ajaloo raamat ilmus alles 1879: J. Hurda *Pildid isamaa sündinud asjust*, kui mitte arvestada C. R. Jakobson'i isamaa kõnesid.

On juba tähendatud, et soomlased polnud läinud sajandi keskpaigu koolikirjanduse alal meist ees. Enne 1844. a. polnud soome keelel muid õpperaamatuid kui aabits, katekismus ja piiblilugu. Kuid juba samal aastakümnel algas hoolas tegevus selgi alal. SKS asus etteotsa. Kui üleskutsed ega auhinna-lubadused tagajärge ei andnud, pöördus selts asjatundlikkude isikute poole järgmiste õpperaamatute saamiseks: soome ja üldine ajalugu, soome maateadus, soomekeelne soome keele õpetus, põllumajanduse-keemia, füüsika ning mehaanika ja rootsi-soome sõnaraamat. Selle ettevõtte kaugem siht oli harida soome keel kõlvuliseks kõigile teadusaladele ja anda hariduse omandamise võimalus ka alamaile kihitidele, kes senini olid umbsoomlasina haridusringist välja suletud.

Juba samal aastakümnel õnnestus SKS-il soetada mitu raamatut. 1847 ilmus I üldise ajaloo õpperaamat (meil 1858—61); samal aastal ka Euklides'e *Alged* ja 1848 Eklöf'i *Kolmnurgamõõtmine*. Esimene arvuteaduse-raamat soome keeles on ilmunud 1844, seega tunduvalt hiljemini kui meil, kus juba 1806—23 ilmus neid tervelt 3 (Frey, Holter, Masing) ja 1852 neljas. Esimene geomeetria ilmus meil 1852. — 1853 valmis SKS-il esimene sõnastik — Europaeus'e *Rootsi-soome sõnaraamat*. — 1854 kirjastas selts esimese soomekeelse Soome kaardi ja 1865 maateaduse-õpperaamatu; esimene soomekeelne maateadus ilmus 1844; seega on ka meie maateaduslik kirjandus vanem, sest Holter'i *Wennema geografi* on ilmunud juba 1820. a. paigu. — Loodusteaduste alal läksid seltsi algatuse esimesed tulemused trükki alles 1860, mil ilmus Lönnrot'i *Soome taimestik*; meil ilmus taimeteadus esmakordselt 1853 *Koli-ramatu* 3. osas. — Esimene soomekeelne keemia ilmus 1864. — 1860 kirjastas selts Z. Topeliuse kingitud lugemiku *Luonnonkirja*. — Samuti toimetas selts rea keeleõpetusi: 1861 saksa, 1863 ja 81 kreeka, 1863, 78 ja 79 prantsuse, 1867 inglise, 1880 ungari keele kohta. Meil suudetakse sellega ainult saksa keele alal võistelda.

Too õpperaamatute kirjastamise järk SKS-i tegevuses kestis umbes 1880. aastani. Sellele pöördus ta veel kord tagasi 1890, mil ta Koolivalitsuse ülesandel toimetas põllutöö-koolidele raamatud mineraloogias, geoloogias, meteoroloogias, taimeteaduses, taimehaigusis ja kahjulikkude põlluputukate tundmises.

Ka õpperaamatute alal teostas SKS paari erandiga põhimõtet, jätta nad erakirjastajale, niipea kui selgus nende ta-suvus. Et aga erakirjastajad teotsesid süsteemitult ega pan-nud küllalt rõhku teoste väärtusele, tundis selts ennast, kaue-mini kui just ainelised põhjused oleksid sundinud, kohusta-tud olevat koolikirjanduse eest hoolitsema.

Hiljemini on selts kirjastanud õpperaamatuid kõrgemate koolide jaoks, näit. õigusteaduse, kaubanduse, elektrotehnika, keemia, geomeetria jm. aladelt.

Paistab silma, et enamik seltsi kirjastatud õpperaamatuid oli tõlked, peaaesjalikult rootsi keelest, kuna meie 1872 asu-tatud Kirjameeste Selts, kes alul rõhu samuti asetask õppe-raamatute kirjastamisele, ainult omade jõudude poolt koos-tatud teoseid on avaldanud.

Muide, tundub suurt sarnasust SKS-i ja ÕES-i alg-aja harrastusis. Kummalgi pool oli teadlik rahvuslik vaimuelu alles idus ja mõlemal oli hädaline tarve rahva silmaringi avar-dada, et oma tegevusele pinda luua. Ka ÕES algas rahva-raamatutega, ka tema kavatses 40-ndail aastail rahvalikku ajalehte, mis jäi ainult loa mittesaamise tõttu teostamata.

Soome tolleaegse olukorraga võrreldes polnud meie rah-vaalgustuslikud harrastused sugugi leiged. *Koli-ramat* 1852—61 oli selle aja kohta vägagi silmapaistev saavu-tis oma 7 jaoga (1. Õigekirjutus, 2. Rehkendus, 3. Looduse-õpetus, 4. Tervishoid, 5. Maateadus, 6. Füüsika, 7. Aja-lugu). Aga nagu meil kõik, pole ka koolikirjandus arenenud orgaaniliselt, vaid impulssidega.

Võib-olla aitab iseloomustada olukorra vahet meil ja Soo-mes ning ühtlasi seletada meie hilisemat mahajäämist, kui rõhutan, et SKS-i algatajad olid soomlased, kuigi rootsikeel-sed. Nad tarvitasid rootsi keelt, sest see on kultiveeritud ja selles olid nad hariduse saanud, soome keel aga kultiveeri-mata, haritud kõneks ja kirjaks puudulik ja seetõttu tülikas tarvitada. Küsimus seisis selles: oma keel ja kirjandus tõsta kultuurrahva tasemele. Algatajate taga seisis esialgu veel äratamata hulgad. Need ärkasid vähehaaval, jõud suurene-sid alatasa, kivi liideti kivile, töö tööle ja tulemuseks oli or-gaaniliselt kujunenud kultuur, mis oli ladestunud kiht-kihilt kui kristall.

Hoopis teisiti meil. ÕES koosnes enamikus sakslasist. Kui neil alul ka oli vabameelset ja valgustavat huvi eestlaste kohta, polnud neil ometi mingit tegemist eesti rahvusliku kultuuri loomisega. Kui SKS oli soomlaste rahvuspuüete jõukeskus, puudusid ÕES-il selleks kõik eeldused. Niipea

kui eestlasis ärkas pisut rahvuslikku teadvust, tõmbusid ÕES-i ringkonnad eesti asjast tagasi ja sulgusid teaduslikkuse koorde. ÕES-i kõlbmatuse koosseisu tõttu eesti asja ajama, ta loobumine algatatud suunast ja muutumine eesti püüdmisele võõraks, kinniseks kildkonnaks lõikas läbi eesti mõtte arenemissoone. Varem või hiljem pidi tulema uus asutis ja algama otsast, aga 1872 olid soomlased juba vähemalt paar-kümmend aastat ette jõudnud.

Selle ettejäõudmise sügavamad juured peituvad sissejuhatustes tähistatud oludes. Vaba, jõukat ja iseseisvat talupoega on hõlpsam äratada ja rahvuslikule kultuuritööle rakendada. Neil ei puudunud ka oma intelligents, kel tarvitses ainult keeleharjumusi vahetada. Eestlased aga olid kuni 1860. a. lindpriid või teo-orjad, kelle kõige algelisemad ainelised nõuded olid rahuldamata; kõigi kogemuste järele on aga viimane vaimlisemate püüdmuste eeltingimus. Meil oleks kindlasti varemini tekkinud uus koondis ÕES-i asemele või oleks viimane üle võetud, aga meil puudus oma haritlaskond. Teoorjusest vabanemise järele tuli hakata looma tulunduslikku põhja, vaimlised püüded olid tõusiklikud, virilad ja traditsioonitud. Haritlaskonna ja ainelise jõu vähesuse tõttu oli EKmS-il veel 1872 sama vaevaline tööd alustada kui SKS-il 1831. Rääkimata riiklikest oludest, mille kitsust ei oska soomlane enesele kujutellagi.

Neil tingimusil tuleb pidada imeks, et meie soomlasist rohkem maha ei jäänud. Imestama peab, et EKmS niigi palju suutis, et pani põhja meie koolikirjandusele, kuigi pealetulev venestus sellegi töö purustas, ja suutis koguni omandada endale maja, ja et meie vaimuelu kõigest hoolimata kiiresti arenes.

Igatahes ei ole eesti kultuurielul orgaanilise arenemise tingimusi olnud enne kui alles iseseisvusaastail. Seepärast veetleb ja teeb ühtlasi kurvaks soome kultuuri sirgjooneline orgaaniline kasvamine ja tõus, mille mõjusaks äratajaks ja juhiks on olnud SKS oma sihipüüdliku tööga.

3. Ajalugu. Muinasteadus. Maateadus.

SKS-i töökavas ja algaastail ka tegelikkuses oli ajalool tähtis koht, kuni see ala 1885 seltsist lõplikult eraldati.

Alul avaldub ajalooline huvi (1841. a. alates) seltsi ajakirjas. Ajaloolised kirjutised on esimesis numbres valdavuses. Oli ka loomulik, sest kõigi nende teaduste seas, mis seltsi alasse kuulusid, oli ajalool kestvam minevik, seega juur-

dunumad traditsioonid ja mõiste ise tänapäevsest laiem. Pealegi olid seltsi juhtivad tegelased tookord ajaloo-uurijate pe-rest. Avaldatakse mitte ainult uurimusi, vaid ka algmaterjale Soome ajaloost, näit. hulk rahulepingute tekste. Ajakirja I aastakäik avatakse kirjutisega: „Bidrag till Finska häfda-tecknings historia“ (Lisandusi ajaloo-kirjutamise ajaloole).

1864 asutati Yrjö-Koskise algatusel seltsi juurde Ajalooline Osakond. Osakonna asutamisega algab seltsi viljakam ajalooline tegevus. 1865 asub osakond koguma ajaloolist traditsiooni. Stipendiaat saadetakse Skandinaavia soomlaste juurde pooleks aastaks; talle makstakse 400 mk. kuus. — 1866 hakkas Aj. Osakond välja andma väiksemaid ajaloolisi uurimusi ja leide sisaldavat „Ajaloolist Arhiivi“, mida ilmus 4 köidet 1866, 68, 71 ja 74. — Uurimisülesandeist veel paar näidet: 1868 käidi Aj. Osakonna ülesandel Vatikani arhiivist soome ainekku otsimas. 1870—71 pildistab R. Th. Hausen seltsi stipendiaadina Lõuna-Soome kirikute muin-susesemeid.

Peale eespool-nimetatud kooli-ajalugude, ajakirja-artik-lite ja „Aj. Arhiivi“ on selts vähe muud ajaloolist kirjastanud. Siia kuuluksid esiteks H. G. Porthan'i *Opera selecta* I—V, 1859—73, K. Grotenfelt'i toimetatud *Suomenkielisiä histo-riallisia asiakirjoja* 1913; siis sisaldavad kihelkonna-kirjel-dused, mis ilmusid alul „Suomis“, esimene 1852, hiljemini eriraamatuina (*Pitäjänkertomuksia* I—VIII), rohkesti ajaloo-list ainekku.

1874 asutatakse iseseisev Historiallinen Seura. SKS loo-vutab Aj. Osakonnale kogunenud dokumendid ja paberid uuele seltsile, annab 1885 ka seltsi arhiivis leiduvad ajalooli-sed käsikirjad ära Riigiarhiivile. Jooksvate ajalooliste küsi-muste lahendamiseks jääb seltsi juurde edaspidigi Ajaloo Toimkond.

Märgime siinkohal seltsi teened ka raamatu-biblio-graafia alal. Juba 1857 kirjastas ta teaduslikult põhja-liku (782 lk.) soomekeelsete raamatute nimestiku soome kir-janduse põhjendajast Agricola'st kuni 1856. 1878 ilmus juba teine säärane V. Vasenius'e koostatuna, sisaldades andmed 1542—1877. Sellele on hiljemini lastud järgneda kümme-kond lisavihku, esmalt Vasenius'e, siis Pakarise toimetatuina. — Meil puudub terviklik raamatu-bibliograafia veel tänapäev.

Olgu mööda minnes tähendatud, et SKS-is juba 1878 ka-vatseti konversatsioonileksikoni välja anda, mis aga raha-puudusel takistus.

Muina st e a d u s e alal pole selts palju teinud, kuigi see oli kavas. Juba 1867 loovutas ta oma vastavad kogud

Ülikoolile. Ja 1870 tekkis iseseisev Muinasmälestiste Ühing. Kuid 1875 kirjastas selts ometi J. R. Aspelin'i kuulsa teose *Muinaistutkimuksen alkeita*.

Ka maateaduse alal, olgugi et see seltsi ülesandeis seisis, ei jõutud palju sooritada. Maateadusliku teose soetamisest kõneldi seltsis juba 1832. 1854 ja 1861 kirjastas selts paar kaarti ja 1865 õpperaamatu. Sellega piirdus kirjastustegevus maateaduse alal. — Kuid maateaduslikku ainetikku sisaldavad rohkesti arvukad kihelkonna-kirjeldised ja „Suomi“. Viimases leidub rida teadlaste reisikirju. Ka statistilisi töid.

1870 tegi senaator Snellman ettepaneku toimetada täielik soome maateaduse-teos, põhjendades seda virguva rahvustundega, mis vajab rahva kõigi, nii vaimliste kui aineliste olude kujutust. Allikauurimisteks ja reisimisteks andis selts toimetaja K. F. Ignatius'ele 6000 mk. kasustada. Teose kirjastamine loovutati erakirjastajale. — Rahapuudus takistas maateaduslikkude kirjelduste toimetamist teiste maade kohta. — 1888 läks see töö-ala Maateaduslikule Seltsile.

4. Kirjandus ja kunstid.

SKS-is on, iseäranis varasemal ajal, sõna 'kirjandus' tarvitatud kõige laiemas tähenduses. Püüame siin noppida välja selle, mis SKS-i harrastusis oli ilukirjanduslikku.

30- ja 40-ndail aastail ei tehtud sel alal paljut. 1832 pakus küll major Lagervall Shakespeare'i *Macbeth*'i tõlget, polnud aga nõus seltsi parandustega ja kirjastas ise. 1836 kuulutati esimene kirjanduslik võistlustöö: Runeberg'i *Elgskytarne* tõlkimine, millest oli eespool juba kõnet. 1848 kirjastas selts rahvakirjanik Paavo Korhose luuletised, mis kujutavad ajasündmuse rahvaluule värsimöödus. 1855 ja 1858 ilmusid „Suomis“ esimesed Homeros'e ja Vergilius'e tõlked (E. Lönnrot ja M. Costiander). 1856 leidub „Suomis“ esimesi katseid tõlkida Runeberg'i *Lipnik Stål'i lugusid*.

Kui 50-ndail aastail hakkas jutukirjandus leidma juba erakirjastajaid, asus selts eriti näidendite eest hoolitsema, silmas pidades soome kujunemas olevat teatrharrastust. Tõuke selleks andis anonüümse kinkija 150 rbl. Sel ainelisel alusel kuulutatud võistlus andis üllatava tulemuse — A. Kivi *Kullervo* 1860. Sama-aegselt asuti „Näitekirjastiku“ seeria väljaandmisele, mida ilmus neli köidet (1861, 62, 64 ja 67) ja mis sisaldas teoseid järgmisilt autoreilt: Schiller, Lessing,

Scribe, Körner, Sheridan, Holberg, Kneisel, Shakespeare, Kivi (*Kullervo, Jooksikud*).

Sel puhul on SKS-is mitmel puhul kõnelusi, kus avalduvad seltsi tegelaste kirjanduslikud seisukohad. Näidendite enamik oli naljamängud. Teise ande ilmumise puhul soovitas J. Krohn arvustuslaudkonna nimel tõlkida ka suuremaid ja üllamaid teoseid. Ajamaitse nõudvat küll jante, „aga niihästi soome keele harimisele kui ülepea on väärtuslikum, kui nähtaks, et soome keel kõlbab teatri alal kõrgemalegi kui labasevõitu jantideks“. — 1864 soovitatakse seltsile tühiste teoste tõlkimise asjata töö ärahoidmiseks asutada komitee, kes valiks välja häid näidendeid ning romaane ja annaks nad osavaile tõlkijaile soomestada. Ajamoment olevat soome rahvuse ja keele edenemisele eriti tähtis ja praeguse juhuse kasustamatajätmine oleks parandamatu kahju.

„Nüüd, mil soome keele oskust nõutakse kõigilt ametnikelt, mil soome keel on määratud ühesse osasse koolidesse õpetuskeeleks — nüüd on kohaseim silmapilk teha see ka perekonnakeeleks selliste soomekeelsete raamatute toimetamisega, mis võivad haritud lugeja nõudeid rahuldada.“

Mõeldakse nimelt häid romaane ning novelle ja kunstipäraseid loodusteaduslikke kujutisi. Selle tööga viiks selts soome asja tubli sammu edasi.

Nagu näha, ei rõhutata veel sugugi algupärase kunstkirjanduse sündi ja kirjandus rakendatakse alles rahvuslike eesmärkide teenistusse, võttes seda mitte iseväärtusena, vaid vahendina. Kuid samal koosolekul, kus eelmine esitati, avaldas prof. J. Forsman isikliku seisukohana juba järgmisi tähelepanevaid mõtteid:

Seni olevat näidendeid hinnatud tõlkekeele seisukohalt, sisu olevat vähem arvesse võetud. Nüüd, mil olevat osutunud, et soome keel kõlbab Schiller'i ja Lessing'i tõlkimiseks, nüüd tuleb rõhk asetada näidendite väärtusele ja pakkuda ainult meistriteoseid... Selts jätku näidendi-kirjanduse hankimine ja harrastagu näidendi-kirjanduse enese pärast; tõlgitagu ainult seda, mille väärtus on üldiselt tunnustatud ja mis rikastab soome kirjandust.

Seega kaks vaatekohta: üks soovib kasustada ilukirjandust vahendina soome keelele tee valmistamiseks perekonda ja lavale, teine võtab seda omaette kultuuriväärtusena.

1865. a. peale toimis seltsi juures 5-liikmeline Luuletoimikond.

Peaasjalikult vist esimesest vaatekohast alustas selts 1869 katseks „Novellikirjastiku“, milleks selts määras 2000 mk. aastas. Seda toimetati nagu meie Looduse Kroonist Ro-

maani: ilmus kord kuus ja seda sai tellida nagu ajakirja; aastakäik maksis 12 mk. ja sisaldas umbes 50 poognat. Esimesena ilmus selles B. Björnson'i novell „Fiskerjenten“. Numbrite kaupa ilmunud teosed saadeti hiljemini ka eri raamatutena müügile. Tellijate vähesuse ja seltsi rahakitsikuse tõttu püsis väljaanne ainult 2 aastat. Ka Kivi *Seitse venda* avaldati esmakordselt ses seerias. Peale tema ilmus siin veel Calamnius'e ja Hahnsson'i algupärandeid ja Topelius'e, Björnson'i, Dickens'i ning Reuter'i tõlkeid.

Pärastpoole on selts ilukirjanduse kirjastamisel piirdunud juhtudega, kus on pakutud täisväärtuslikke tõlkeid klassilisist teoseist. Nii alustas ta 1879 *Hamlet*'iga Shakespeare' draamade koguväljaande (36 draamat), millega jõuti lõpule 1913. Selle suurülesande sooritas elutööna kirjanik P. Cajander. Hiljemini kirjastati Molière'i *Õpetatud naised*, Racine'i *Phaidra*, Goethe' *Iphigenia Taurises* ja *Torqvato Tasso*, Lessing'i *Nathan Tark*, Longfellow' *Laul Hiawathast*, Schiller'i *Röövlid* ja *Wallenstein* jm.

Kuigi selts juba varakult toetas ka algupärase kunstluule sündi ja kosumist, mis oli 1860. a. paigu veel peaaegu olematu (eelmainituile lisaks oleksid veel nimetada Tuokko' näidend *Saul* 1868, Kivi *Valitud teosed* 1877—78 ja hiljemini ta *Kogutud teosed*), avaldus seltsi sihipüüdlikum tegevus noil ajal mitte algupärase, vaid tõlkekirjanduse alal; klassilist väliskirjandust peeti nähtavasti oma kirjanduse põhjaks. 1870. a. alates asutati eeskujulikkude tõlgete eest eriline auhind, mille ülemmääraks oli 1000 mk. Auhinnatav tõlge pidi olema täppis, voolav, ilus ja veatu, teos tervikuna kui valatud. Koostati nimestik klassilisist teoseist kreeka, rooma, prantsuse, inglise, saksa, hispaania, rootsi ja taani kirjandusest. Pakumisi tuli aga kasinasti. Esimene oli Enlund'i tõlge Oehenschläger'i *Aksel ja Valborg*'ist, mis sai autasuks 600 mk. Läbikatsumine oli põhjalik: esmalt Luuletoimkond, siis Keeleteaduslik Osakond, lõppeks valiti 5-liikmeline komisjon lõppotsust tegema autasu suuruse kohta. — 1877 sai samast rahast auhinna 750 mk. P. Cajander Wecksell'i *Daniel Hjort*'i eest ja 1883 A. Genetz *Hirveküttide* tõlke eest. — Väheste tulemuste tõttu lõpetati see auhindamine 1885.

SKS-i ilukirjanduslikust tegevusest jääb mulje, et see on sündinud targalt ja ettenägevalt. Ühtegi rahvuskirjandust ei saa luua ei millestki, see peab tugema maailmakirjanduse traditsioonidele ja saavutistele. Sel maal, kuhu on tõlgitud maailmakirjanduse meistriteoseid, ei saa kirjanduslik looming enam olla nii vähenõudlik kui seal, kuhu importeeritakse al-

les kolmanda järgu rahvakirjandust. Mida kõrgeväärtuslikum kirjanduslik sissevedu, seda kiirem noore rahva kirjanduskunstiline küpsmine. Kui meilgi oleks juba läinud sajandil olnud asutis, kes oleks hoolitsenud maailmakirjanduse valikteoste soetamise eest, ja kui ka meil keegi oleks sellise nõudlikkusega hinnanud tõlkeid, poleks meie kirjandus ega kirjanduslik keel tarvitsenud käesoleva sajandi alguseni jääda nii piinlikult virilaks ega stiilituks.

Klassiliste tõlkesoorituste kõrval on algupärast soome loomingut viimaseil aastakümneil edendatud abirahadega ja ergutusauhindadega ilmunud teoste eest. Esimese autasu — 500 mk. — sai 1881 M. Canth näidendi eest *Murdvargus*. *Kalevala* 50 a. juubeli puhul 1885 said auhindu: P. Päivärinta 1000 mk. ja M. Canth 500. Auhindamisi korraldi 1887, 88 ja 93. Viimasel korral said auhindu: P. Cajander 1000 mk. Shakespeare'i *Tormi* tõlkest, J. Aho 500 mk. *Uutest laastudest* ja M. Canth kiitust. Otsuse puhul avaldas üks auhindajaist, dr. V. Vasenius, protesti: kui tahetavat auhinnata teoseid, mis enim „tõstavad rahvuskirjanduse väärtust“, siis pidavat esikoha andma algupärasele loomisvõimele „ega lubama ruumi sellele arusaamisele, et rahvusliku kirjanduse väärtus kerkib eeskätt vormilise virtuooslikkuse läbi“. — Seltsi auhindamised on kestnud tänapäevani. — Üksnes 1887—1916 jagas selts algupärase kirjanduse eest auhindadeks 27 800, tõlgete eest 4500 ja reisistipendiumidena 1500 mk. — Ka t o e t u s i kirjanikele, eeskätt W. Söderström'i kapitalist, on selts jaganud vähemalt paar milj. senti. — Selts on ka muul teel kirjanikkude töötingimusi püüdnud parandada, näit. tingides neile riigilt pikema-ajalisi või eluaegseid paiukeid. — 1918 esitas SKS J. Aho' Nobeli auhinna kandidaadiks, kuigi tulemuseta. — SKS-i algatatud on ka „Soome kirjanduse edendamisrahastiku“ mõte (1907), mis on teinud viljakat tööd ka ilukirjanduse alal.

Ilukirjanduse teaduslik uurimine seevastu pole leidnud SKS-i poolt silmapaistvat harrastust. Ometi on SKS kirjastanud esimese soome kirjandusloo: J. Krohn'i *Suomalaisen kirjallisuuden vaiheet* 1897. Toimetistes on veel ilmunud E. Nervander'i elulooline uurimus *Fredr. Cygnaeus* 1907. Kirjandusuurimise abivahendi tähendus on teadagi raamatu-bibliograafilisel väljaandel.

SKS-i teened muude kunstide alal seisavad peamiselt kahe suurteose väljaandmises: 1892 jõuti lõpule Lübke' 2-osalise kunstiajaloo tõlke kirjastamisega, millesse kirjutas E. Aspelin soome kunsti käsitleva osa „Soome kunsti peajoo-

ned“, — esimene selletaoline soome keeles, ja 1906—10 ilmus samalt autorilt *Suomalaisen teatterin historia* I—IV.

Kokkuvõtteks: SKS on soetanud soome keelde silmapaistva määra hästi valitud ja nõudlikult soomestatud tõlkekirjandust, mis on pannud kindla põhja algupärasele loomingu. Auhindamisega ja kirjastamisega on ta soodustanud ja jõutanud algupärase kirjanduse sündi ning edenemist. Eriti on tal teeneid A. Kivi suhtes. Ka on ta püüdnud hoolitseda kirjanikkude töötamisvõimaluste eest, jagades neile toetusi ja olles neile eestkostjaks kõrgemal pool. Kirjandus- ja kunstiajaloo alal taas on selts kirjastanud mõned kapitaalised suurteosed.

5. Keel.

Küsimusse tulevad: a) tegelik keelekorraldus ja kirja-keele kujundamine, b) keeleainestiku kogumine ja uurimistöö.

Algusest peale pidas SKS end kutsutuks hoolitsema areneva kirjakeele puhtuse ja veatuse eest. Seltsil oli autori-teei seisukoht ja talle saadeti algaastail, mil soome keel oli kujunematu, sageli käsikirju järelevaatamiseks.

Kõige pealt asus selts sõnaraamatute muretsemisele. Juba 1838 seati lähemaks ülesandeks soome-rootsi sõnastik. Siit on pärit E. Lönnrot'i hiljemini teostunud sõnaraamatu kavatsus. Lönnrot algas tööga 1840. 1843 käis ta sel otstarbel soome murdeid (ka eesti keelt) uurimas. Kuid muud tööd võtsid aja ja töö teostus lükkus edasi. 1850 pani B. O. Schauman aluse soome-rootsi ja rootsi-soome sõnaraamatute rahastikule. Teine neist ilmus 1853. 1863 asus Lönnrot otsustavalt nüüd hoopis laiemaks kavatsetud soome-rootsi sõnaraamatu töhe. See hakkas vihkhaaval ilmuma 1866 ja jõudis lõpule 1880. See seltsi suursaavutis vastab meie pisut varem (1869) ilmunud Wiedemann'i *Eesti-saksa sõnaraamatule*, kuid on sellest sõnarikkam. Selle kuludki olid rekordilised: umbes 5 milj. senti. Vahepeal (1864) oli ilmunud Rothsten'i *Ladina-soome sõnaraamat*, 1868 erisõnastik Xenophon'i *Anabasis'*ele ja 1869 Aminoff'i eesti-soome sõnastik Kreutzwald'i *Ennemuistsetele juttudele*. 1873 valmis Godenhjelm'i saksa-soome, 1878 Meurman'i prantsuse-soome, 1883 Geitlin'i soome-ladina, 1888 Ervast'i soome-saksa, 1894 Meurman'i vene-soome, 1900 Cannelin-Hahnsson-Kallio-Paasose uus rootsi-soome, 1900 Yrjö-Koskise soome-prantsuse, 1903 Ringvall-Kijase soome-vene, 1904 Cannelin'i rootsi-soome, 1904 Swan-Granström'i inglise-soome, 1913 Kijase vene-soome, 1915 Hagfors'i prantsuse-soome,

1916 Godenhjelm'i saksa-soome sõnaraamat. — Lisaks on ilmunud rida erisõnastikke: 1863 Stjerncreutz'i *Meresõnastik*, 1866 Strählman'i *Kohtusõnastik*, 1903 Sonck'i *Kohtu- ja ametikeele sõnastik*, 1917 Kovero' *Rootsi-soome ärisõnastik*. Lõppeks sisaldavad „Suomi“ varemad aastakäigud rea oskussõnastikke või aineid neiks: 1848 süstemaatiline lindude nimestik (W. Nylander), 1850 ja 58 taimesõnastikke (H. A. Reinholm, E. Lönnrot), 1860 keemia sõnastik (J. Krohn), 1865 ametite ja ametiasutiste nimetusi (A. Ahlqvist), 1886 rahvateaduslik sõnastik (Heikel).

Peame hämmastuma selliste saavutiste ees! Pealegi pole SKS uuemal ajal enam üksi seda põldu harinud. Meil tuleb meie väheste ja puudulikkude sõnaraamatute juures võõrkeeli õppida teise võõrkeele vahendusel. Ainult vene keele sõnastikkudega oleme soomlasist ajalisel ja arvuliselt, kuid mitte väärtuselt ees. Ka meie esimesed oskussõnastikud ulatuvad tagasi ainult umbes 1910. aastani.

Kuid mitte ainult üld- ja oskussõnastikud, vaid ka need õpperaamatud, mis selts toimetab, on, kui enamikus esikteosed, keelearenduse seisukohalt tähelepandavad. Need on kindlustanud või pannud põhja oskussõnule ajaloo, keeleõpetuse, maateaduse, matemaatika, õigusteaduse, keemia, taimeteaduse, ilmateaduse, geoloogia jm. aladel.

Selle kõrval on „Suomis“ algaastakümneil (kuni 1865) ja seltsi koosolekuil rohkesti kõnet tegelikest keeleküsimusist: keelerikastamisest, võõrnimede kirjutamisest, lauseõpetuse küsimusist jm.

1868 asutatakse Keeleteaduse Osakond, mille ülesandeks on soome keele (selle laiemas tähenduses, s. o. ühes arvatud ka liivi, eesti, vadja ja vepsa) seaduste selgitamine, murrete uurimine ja üldse võrdlev keeleteadus. Siit algab seltsi viljakam keeleline tegevus. Osakond koosnes keelelise eriharidusega isikuist professorite juhtimisel.

Kuivõrt eluliste ja teadlikkude mõtetega Soomes juba 1868 keelt arendatakse, seks mõned näited Keeleteaduse Osakonna protokollidest: Kirjakeele aluseks tulevat võtta „keel selle algupärasel kujul, s. o. seesugusena, nagu ta kõige puhtamalt avaldab lihtrahva mõtteviisi“. Too ürgsoomelise keelepruugi omapärasus andvat siis mõttele soomelise kuju.

„Igal keelel on isesugune iseloom, mis teeb ta just oma rahva erineva vaimu avaldajaks. Aga kui mingi rahva juhtivad mehed kohe oma kirjanduse alul tundliku katsesarvega ei taju seda oma rahva loomust, vaid hakkavad kirjakeelt valama võõrkeele kavva, siis ei võta see kirjandus kunagi rahvuslikku juurt.“

Ei tohtivat liialt kalduda „teisi keeli ahvima ega oma kõlavat keelt võõrsõnadega sõtkuma“. — Soome kirikukeel, s. o. vana kirjakeel, saanud orjalikust tõlkimisest palju kahju ja olevat täis viletsusi, s. o. rootsipärasusi. Viletsate tõlgete läbi raisatavat ja rikutavat veel nüüdki soome keelt. Ka algupärased teosed kubisevat võõrapärasusist.

„neis pole ülepea soome keele painet, ei oma keele omapäraseid käände, või lühidalt — pole seda soome vaimu mõtte- ega keelekuju, mis eraldab algupärase soomekeelse kirjutise muukeelsest.“

Just keele kasvuaas tulevat see puhas hoida muukeelsest umbrohost. Uuritagu rahva omapäraseid mõtteseadusi ja lause-ehitust, kogutagu rikkalikke kõnekäände, sõnamoodustisi, sünonüüme. Kõiki murdeid võetagu kirjakeele loomisel arvesse. Stiilikriteeriumiks olgu: „Kirjutagem vähe, kuid kirjutagem seda vähest õieti ja puhtalt, nagu rahvas ise mõtleb ja kõneleb.“

Need ja muud selletaolised mõtted on nii või teisiti olnud kogu soome kirjakeele-korralduse juhiseiks. See tunnistab ühtlasi keele teadlikust ja süsteemikindlast korraldamisest. — Meil aga murti piike 'hea ~ hää' pärast ja sõditi muude puhtvormiliste küsimuste ümber — formaalsed keelendid näivad meid üldse enam huvitanud olevat ja seda koguni viimase ajani. Stiili vaatekohalt on meil keelt arendatud alles „Noor-Eestist“ alates, eriti J. Aavik'u poolt. Ka keele alal pole meil olnud seda orgaanilist kasvu, mis Soomes, kus luulekeele põhjaks sai „Kalevala“ ja „Kanteletar'i“ keel, lihtkõnelisele stiilile taas muinasjuttude sõnastus (eriti mõjustanud on Rudbeck-Salmelaise kogu) ja kirjakeel üldse tuges elavale kõnekeelele. Meil puudus ka selline kirjanik kui A. Kivi, kes kasustas soome rahvakeelt kõrgemas kunstilises vormis ja kujundas nii tõeliselt lopsaka proosastiili.

Ülepea on SKS-i keeleharrastuste keskpunktis 1870. a. ümber kirjakeele ja keelestiili küsimused. Selts tunnistab keelekorralduse oma tähtsamaks ülesandeks. Nurisetakse puuduste üle ja otsitakse energiliselt pääsu. Kavatsusele võetakse „soome keele vara-ait“, sõnaraamat, „kus soome keele varad sõnade, lausendite, kõnekäändudega täpsalt oleksid esitatud“, kust siis soome keele iseloom selguks. Sünonüümika ja lauseõpetuse küsimused asetatakse tulipunkti. Täpsustatakse sõnamõisteid. Lauseõpetuse-seadustes selgusele jõudmiseks ergutatakse ajalehe kaudu sõna-sõnalt kirja panema muistendeid ja muid jutte, mil on ka tulemusi. Osakonnas on keelekorralduse- ja õigekeelsuse-küsimused alata kõne all.

Eriti on tähtis see tegevus, mis selts avaldas tõlgete keele taatlemisel. Siingi on vaatekoht mitte kitsalt filoloogiline, vaid stilistiline. Tõlkija ideaal pidi olema „valada kunsti-teoseid, mida alati võiks imetella“. Tõlge pidi olema puhas keelevigadest ja kangekstegevast purismist, olema selge, laudus ja ilus.

„Esimene tingimus seega lai ja põhjalik soome keele oskus; terav silm, mis näit. taipab selle õiged seadused ja leiutab eri murrete hüved; täppis ja eksimatu ilumeel, sest seda vajatakse juba sõnade ja lauseste valikul. Iga sõna ja lause olgu kaalutud, iga sõna kuju, kääne, asend, suhe hoolsasti läbi mõeldud — ei midagi juhu- list ega üle pea-kaela sepitsetud, kõik olgu arupärane ja ometi olgu kõik otsekui iseenesest voolanud, loodusallikast lähtunud, ei mingit kramplikkust ega valju pingutusega väljapigistamist. Tõlge vastaku täpsalt algteosele, ärgu mugandagu viimast kobamisi ega kaldugu sellest asjata kõrvale ümberütlemisega; ei tohi ka orjalikult selle küljes rippuda ega oma keele sõnadega võõrast keelt kirjutada. Eksimine on täiesti keelatud. Eksida ei tohi kogematagi. Nii viisi siis kõige muu lisaks algteose keele täielik oskus — selle sõnade üdi, sünonüümika, fraseoloogia, lause-ehitus, lühidalt — kogu selle ise- ärasus olgu täitsa selge, tõlkijale täielikult omane. Ülepea olgu tõlkijal teadmeid ja oskust; kergesti öeldud, kuid vaevaliselt saa- vutatav asi. — — — tõlge olgu sõnastusvahendite ehk stiili poolest midagi suurepärasemast, olgu kohane mustriks, kõlvaku eeskujuks.“

Nende nõuete keskminegi täitmine pidi mõjuma kirja- keelt ja kirjanduslikku stiili tõstvalt. Ja meil? Kas seati meil 1870 üldse mingeid nõudeid tõlkimisel? Kuni viimase ajani polnud läbi viidud isegi algkeelest tõlkimise nõuet. Tollal valitses meil alles võõraste teoste mugandamise ja oma nime all väljaandmise ajajärk.

Kotikielen Seura asutamisega 1876 jäi keelekorralduse- töö peajaslikult selle hooleks. Kuid veel 1879 kurdetakse SKS-is, et soome keeleõpetuse arendamine olevat söödis, ja otsustatakse Keeleteadusliku Osakonna ettepanekul kirjas- tada lauseõpetuslikke kirjatöid, uurida murrete lause-ehitust ning koguda seks laiemate asjahuviliste kaudu tekste. Siit edasi arenenud teadusliku töö tulemusi näeme hiljemini roh- kesti „Suomi“ veergudel, kust nad tagasi mõjusid tegelikule keelekujunemisele.

Ka keeleainestiku kogumise ja uurimistöö algus ulatub alg-aastaisse. Kavatsatud murdeuurimusil ja sõnava- ra-kogumisel ei olnud esialgu palju tulemusi. 1836 kuulutati esimene teaduslik auhinna-teema soome keele „verbum me- diumi“ seletamiseks, kuigi tulemuseta. 1846 lubati suurem auhind ajakohase soome keeleõpetuse eest. 1847 kutsuti üles soome murdeid teaduslikult uurima. Otsekoheseid tulemusi ei saavutatud, aga nende algatuste kaudsed tagajärjed tulid nähtavale hiljemini.

Alg-aastakümnete saavutised selguvad parimini „Suomist“. Juba 1841. a. alates leidub selles hääliku-, vormi-, tuletusõpetuselisi etüüde soome keele kohta. 1853 ilmub seal esimene murdeuurimus: N. Järvisse „Om några dialektgenheter i Satakunta“. Teine on J. A. Hahnsson'i 1866 ilmuma hakanud ja läbi 3 aastakäigu ulatuv „Vormiõpetuslik seletus Eurajoe, Lappi, Rauma, Pyhänmaa, Laitila ja Uusikirkko kihelkonna keelest“. Need on alles laia-alalised ja pealiskaudsed, pole veel kindlat meetodit.

Keeleteadusliku Osakonna asutamiselega muutub ka seltsi teaduslik töö võrratult intensiivsemaks. Tegelikult keelekõrvalduse kõrval mõõndakse teaduslikule uurimusele ühevõrra tähtis koht. Vahepeal on võrdlev keeleteadus tublisti arenenud; selle meetodeid kavatakse nüüd rakendada. Hakatakse pea igal suvel saatma stipendiaate murdeuurimis-tööle, harilikult 1—2 isikut suve kohta, varustades neid mõnesajamargalise reisirahaga. Soome keele ja kirjanduse prof. A. Ahlqvist on murdekogumise juhiks ja 1870 valmistab ta esimesed üksikasjalikud juhtnöörid kogujaile. Kogumistöö muutub ekstensiivsuse asemel intensiivsemaks. Murdekogumise kõrval kasvab aasta-aastalt murdeuurimuste arv seltsi ajakirjas. Need on enamasti häälikuloolised, ent õige rohkesti on ka lauseõpetuslikke ülevaateid, samuti koha- ja isikunimed, vormiõpetuse, sünonüümika jm. uurimusi. 1870. a. järel muutuvad murdeuurimused ajakirjas otse valitsevaks. Neid on seal ilmunud umbes 50.

1880. a. ümber tekib murdekogumisse, nähtavasti elava rahvaluule-harrastuse ja iseseisva Kodukeele Seltsi asutamise tõttu, pikem seisak. Viimase seltsi võimalused on aga vähesed, ja 1890. a. järel asub SKS uuesti aktiivselt teaduslike keeleülesannete kallale. 1890 tõusetab nimelt E. N. Setälä küsimuse soome kirjanduse vanemate mälestusmärkide väljandmisest. Selle *Monumenta lingvae Fennicae* I osa ilmus Setälä toimetusel 1893, sisaldades Agricola' *Käsiraamatu*. Pärastpoole on samas seerias ilmunud rida muid soome keele vanemaid terviktekste.

1896 tegi Setälä teise suureulatusliku algatuse: SKS võtku toimetada 1. rahvakeele, 2. vanema kirjakeele ja 3. praeguse (1860. a. alates) kirjakeele sõnaraamatud.

Asuti kohe rahvakeele sõnaraamatu eeltöödele. See pidi sisaldama kõik murded. Koostati eriline kogumissõnastik, kutsuti üles üliõpilasi, õpetajaid jt. sõnu saatma, saadeti soovijaile juhtnöörid ja sõnasedelid, läkitati seltsi poolt ka stipendiaate. Saadetised tasuti kas rahas või raamatuis. Sel-

lest kujunes seltsi suurejoonelisemaid üritusi, mis talle hiljemini üle jõu kasvas. 1899 oli seltsil 11 stipendiaati, 1900 13, enamasti üliõpilased. Koguti süstemaatiliselt üle maa. 1902 oli 8 stipendiaati ja oli registreeritud kokku 245 vabatahtlikku saatjat. Et selts põhimõtteliselt kõigile tasus, leidis huvilisi rohkesti. 1905. a. oli koos 340 000, 1916. a. 800 000 sedelit. Kuid seltsi varad olid seks vähesed, et kogumistööd energilisemalt ajada. Kuni 1916. a. oli selts kulutanud enam kui 60 000 mk. Sinnamaalse tempo juures oleks töö nõudnud aastakümneid. Seepärast asutati 1916 eriline „Soome keele sõnaraamatu osaühing“ 250 000 marga põhikapitaliga, kus SKS-il oli enamus. Kuid ilmasõja tõttu ja muil põhjusil ei suutnud seegi asutis tööd kiiremini toimetada. 1921. a. lõpuks oli sedelite arv tõusnud 1 miljonile, neist tööjuhtide eneste ofsusel ainult pooled teaduslikult kõlvulised, kuna aga teiselt poolt kõigi uuritavate murrete sõnavara arvati sisaldavat 2½ milj. sõna. Rahalangus hävitas osaühingu niigi väikesed kapitalid. 1924. a. algusest saadi Valitsuselt 10 aasta peale 200 000 mk. aastatoetist. 1925 lõpetati osaühing praktilisil põhjusil ja asutati asemele SKS-i juures ning majas töötav, mitme teadusliku ühingu toetatud „Sanakirjasäätiö“, mis jätkab kogumist nimetatud riigitoetise varal. — Eraldi koguti karjala keele sõnavara; neid sedeleid on praegu 245 000.

Ka vanema ja uuema kirjakeele sõnaraamatu jaoks on seltsil õige suured sõnakogud juba olemas. Viimase, n. n. praegus-soome sõnaraamatu jaoks määras riik 10 aastaks kokku 30 milj. senti abiraha.

Sama-aegselt on selts jätkanud ikka eristunumaiks ja meetodiliselt kindlamaiks muutuvate keeleliste uurimuste avaldamist ajakirjas. Mitmed neist on olnud väitekirjad. Kuna toimetiste sarjas on rahvaluule saavutanud valitseva koha, kuulub see „Suomis“ vaidlematult keeleteadusele. Nii käivad need kaks seltsi pea-ala ka avalikus sõnas rinnakuti. Iseisva teosena on avaldatud E. N. Setälä' kuulus *Ühissoome häälikuajalugu* 1896.

Peamiselt tänu SKS-ile on soome kirjakeel jõutud arendada kõike lugupidamist teenivale küpsusele ja tõsta soome keeleteadus, mis on andnud selliseid mehi kui Ahlqvist, Genetz, Setälä, Wichmann, Ojansuu, Kettunen, Tunkelo, Rapolaj., indo-euroopa keeleteaduse tasemele. Kummalgi alal on meil Soomest esialgu ainult õppida.

6. Rahvaluule.

Rahvaluule on SKS-i suurimate saavutiste ala. Pea kõik, mis Soomes rahvaluule alal suurt on tehtud, on seotud SKS-i nimega.

Soome rahvaluule-teateid leidub nii kaua, kui soomekeelset kirjandust üldse on olemas: juba Agricola' *Psalttari* (1551) eessõna sisaldas teateid vanust jumalaist ja kangelasist. — 1702 ilmus juba kogu vanasõnu eri raamatuna. — Esimesist uurimisest mainigem Porthan'i teost *Dissertatio de poesi fennica* 1766—78. — 1883 ilmus Gananderilt I soome mõistatiste kogu ja 1789 meilgi mõjurikkaks saanud teos *Mythologia fennica*. — Herder'i äratused ja rootsi esimesed rahvaluule-väljaanded andsid 19. sajandi alul tõuget rohke-maarvulise rahvaluuleharrastajate-põlve tõusuks soomlaste ridadest: Sjörgen, Poppius, Gottlund, Arvidsson. Gottlund andis välja esimese kogu soome rahvalaule 1818. Varsti tuleb uusi kogujaid: Becker ja eriti arst S. Topelius, samanimelise kuulsa kirjaniku isa. Viimane kogus ja andis 1822—31 välja 5 vihku rahvalaule, mis olid saadud Karjala poolt ja olid pikemad ning sisukamad kui senituntud läänesoome laulud. Tema leiutas seega Soome rikkamad laulupaigad.

Kõik see oli ometi võrdlemisi juhusline ning kobamisi tehtud töö. Ent samal ajal astus tegevusse tulevane suurmees E. Lönnrot. Ta tegi esimese õnnestunud kogumisreisi 1828 ja avaldas selle tulemused 1829—31 neljas *Kantele* nimelises vihus. Viies vihk jäi ainelistel põhjustel kirjastamata. Nagu juba mainitud, olid just raskused nende vihkude väljaandmisel kaaspõhjuseks, mis sundisid mõtlema koondumisele. — 1831. a. peale on töö rahvaluule alal seotud SKS-i nimega.

Esimesil aastail seisiski seltsi tegevus peajasjalikult Lönnrot'i rahvaluuleharrastuste toetamises. Lönnrot oli 1831—34 igal aastal kogumiskäike Kajaanist ida poole ette võtnud ja püüdis korraldada kogutud laule pidevaks tervikuks. 1833 valmis talt *Runokokous Väinämöisestä*, aga järgmise aasta korjamisel uusi aineid saanud, võis ta 1835. a. alul esitada SKS-ile, kes oli palunud talt kõik edaspidised rahvaluulekogud kirjastamiseks, käsikirja *Kalevala eli Karjalaisten Runoja Suomen vanhoista ajoista*, milles oli 32 laulu, umbes 12 000 rida. Sama aasta novembris oli *Kalevala* I trükk valmis. 1836 esitas Lönnrot seltsile üksikasjaliku kava rahvaluule korjamiseks lähemate aastakümnete jooksul. Selles olid ette nähtud kõik rahvaluule liigid. Isiklikuks kogumiseks sai L. 1835 ja 36 seltsilt kokku 1300 rbl. toetust. Uute, kuni 1839. a. kest-

nud korjamiste tulemuseks oli suurem osa neid jutustavaid ja lüürilisi laule, mis ilmusid 1840 kolmeosalises kogus *Kanteletar*. Sellega lõppes Lönnot'i isiklik kogumistöö. 1836 oli ta muu seas saanud 5000 vanasõna ja 1200 mõistatist. Neid aluseks võttes andis ta seltsi kirjastusel välja 1842 kogu *Vanasõnu* ja 1844 *Mõistatisti*, mille seas leidis ka 135 eesti mõistatist. — Esimene eesti rahvalaulude kogu H. Neus'ilt ilmus 1850—52, I kogu vanasõnu V. J. Stein'ilt 1875, I kogu mõistatisti C. E. Mõtteleja'lt 1878.

Vahepeal tõusetati küsimus Kalevala tõlkimisest teistesse keeltesse. Usuti, et selle ilmumine ärataks tähelepanu. Et saksakeelset tõlget keeletundja puudusel raske oli saada, lepiti rootsikeelsega ja määrati seks otstarbeks 500-rublane auhind, mis peale ühekordset tulemuseta väljakuulutamist määrati 1841 võistluseta M. A. Castrén'ile.

Noil aastail oli Lönnot pea ainus, kuid selle eest usin koguja. Aga peagi tõusis talle agaraid õpilasi. Nii sai 1839 Castrén seltsilt 300 rbl. muinasusundlike ainete kogumiseks. Ta tõi rikkalikult loitse. 40-ndail aastail asub Lönnot'i õpilaste põlv rohkearvulisena tööle. 1845. a. alates saadab SKS jälle ja suuremal arvul rahvaluulekogujaid: 1845—48 on à 6 korrajat, 1850 — 3, 51 — 1, 52 — 2, 54 — 6, 56 — 1, 58 ja 59 à 4, 61 — 1. Stipendiumiks maksis selts harilikult 60 rbl. Raha saadi osalt üliõpilasosakonnilt, kes selleks korjandusi korraldasid. Hoo uuteks kogumisteks andis Euro-paeus, kes era-algatusel käis Karjalas ja tõi kaasa 1300 laulu. Temalt ongi suurem osa Kullervo laule. Ta kogutud laulude kogusumma on 2800, seega enam kui Lönnotil (2100).

Seltsi rahvaluule-väljaanded esimesil aastakümneil on ainult Lönnoti töövili. Kui 1847 *Kalevala* I trükk lõppes, asus L. uut trükki toimetama, kasustades vahepeal korjatud aines-tikku. See valmis 1849, sisaldades 50 laulu, ligi 23 000 värssi.

Ka rahvaviiside kogumisele pandi alus. Esimesed ilmu-sid juba *Kanteletar*'i lisas 1840, esimene eriraamat aga 1849: Reinholm'i *Suomen kansan laulantoja*.

Siis oli järg muinasjuttudel. E. Rudbeck-Salmelainen toi-metas 1852—66 4-osalise kogu *Suomen kansan satuja ja tarinoita*.

1860. a. paigu lõppes esimene kogumisjärk. Too oli tüü-piline kogumisaeg. Aimestikust anti osa toorel või ümbertöö-tatud kujul välja, suurem osa jäi arhiividesse; uurimust oli esialgu ainult muinasusundi alal.

Vahepeal olid esile kerkinud asjaolud, mis sundisid väärt-ust andma teisendmaterjalidele. Üheks põhjuseks oli see, et

välismaal oli kaheldud *Kalevala* rahvapärasuses. Juba 1866 tegi O. Donner ettepaneku *Kalevala* teisendid välja anda. 1872 uuendas ta oma ettepaneku, soovitades ühtlasi korjajaid saata Karjalasse, kust suurejooneline korjaja A. A. Borenius äsja omal algatusel oli väärtusliku saagi saanud. Seks määrati 1500 mk. ja saadigi uus korjamistöö liikvele. Teisendite kavatsatud väljaandesse otsustati võtta ka kohti *Kalevi-pojast*, mis värsivormis rahva suust saadud. — Korjamine ei moodustunud ometi kuigi suurejooneliseks ja vaibus vähehaaval. Ka suurt üldsust ei suudetud veel palju kaasa tõmmata.

1879—80 on teisendite asi jälle elavalt päevakorral. Asutakse neid kopeerima. Väljaande toimetajaiks valitakse J. Krohn ja A. A. Borenius. Tekib uusi kogumis-impulsse. Eriti saagirohkeks osutub Ingeri, kust V. Porkka toob 1883. a. 1760 laulu. Teisendite kopeerimine kestab veel 1883. K. Krohn saadetakse Eesti siinseid aineid kopeerima. Ometi ei saa väljaandest veelgi asja. Nähtavasti pole ainelist jõudu ega meetodilist selgust, kuidas asja toimetada. Ka ainestik on lünklik.

Vahepeal oli tehtud kogumisalgatusi ka teises sihis. Rudbeck'i muinasjuttude 2. trüki väljaandmise puhul leidis toimetaja E. Aspelin vajaliseks uue muinasjuttude kogumise, ja see äratas korjamisinnu ka laiades hulkades. Üldse hakkavad 1880. a. paigu kohalised saadetised tihenema. Saatjaiks on rahvakooliõpetajad, üliõpilased, õppurid, taluperemehed, tööliised. Kogumist ergutab tasu. Tulemus oli hea. Neil aastail tegi K. Krohn oma esimesed korjamisreisud; ta sai nii rohke saagi, et tõsis numbrirohkusega korjajate esirinda. Ta spetsialiseerus muinasjuttude alal, terve kogumis- ja väljaandmistöö usaldati temale. Kogumine laienes vähehaaval muistendeilt muule rahvaluulele ja võttis ikka enam hoogu. Keel suruti tagaplaanile. Uued uurimismeetodid hakkasid tulemusi andma ja töötajate hulk kasvas. Luuletoimkonna juurde asutati eriline Rahvaluule Alatoimkond. K. Krohn tõsis kogu korjamistöö andekaks juhiks. Hurda eeskujul organiseeritud kohapealsete saatjate võrk tihenes. Ainuüksi 1888 saadi erisikuilt 15 000 nr. rahvaluulet. Et viimastele juhtnööre anda, kirjastas selts juhised laulude (E. Aspelin), muistendite (K. Krohn) ja ebaus (O. A. F. Lönnbohm) kogumiseks. — Vanasõnade uue trüki mõte 1883 põhjustab sellegi ala hoolsama silmaspidamise korjamisil. — Muu kõrval arenes tulemuslikult ka laulude kogumine. Võeti ette veel uus käik Ingerisse: V. Alava viibis seal 1891, 92, 94, 97 ja hiljemini ning tõi üllatuseks kaasa tuhandeid numbreid. 1893. a. peale ulatus SKS-i

korjamistöö enam kui enne Eesti. — Kui kuni 1880. a. oli esinenud ainult 104 kogujanime, siis 1900 oli neid juba 544. Käsitust kogumise intensiivsusest neil aastail annab, kui nimetame, et 1880—1900 kogunes seltsile 183 000 nr. rahvaluulet, kogu eelmise aja jooksul kokku ainult 67 000. 1890 kulutas selts rahvaluulekorjamisele rahas ja raamatuis 4340 mk. — Kogumistöö on hoogsalt jätkunud ka 20. sajandil. Nimetame siit mõnd suurkorjajat. I kohta soome korjajate seas omab elukutseline vanavaramees Samuli Paulaharju, kes 1900. a. peale on järjekindlalt kogunud. Ta teadete arv (sõnaline vanavara + rahvateaduslik jm. ainek) ulatub üle 100 000. Teine koht jääb vist prof. K. Krohn'ile. Kolmandat omab dr. V. Salminen, kes on 1903. ja 1920. a. vahel teinud rohkeid kogumisreise ja kelle saagi seas on 2900 laulu ja umbes 8000 muud teadet. Oma-aegne suurkorjaja E. Lönnrot on seega neljandale kohale surutud.

Sama-aegselt ja vähehaaval jätkus rahvaviiside kogumine. Nende laiaulatuslikum korjamine algas 1886 A. Almborg'i algatusest. Saadeti stipendiaate ja suudeti ka eraisikuid kaasa tõmmata. See kogumishoog ulatus mõne mõõnaga 20. sajandisse ja andis alles viimase alul suurima saagi. Tähtsamad korjajad olid I. Krohn, A. Launis ja O. Väisänen. 1915, mil korjamine oluliselt juba lõppenud olid, oli SKS-il kokku 15 800 viisi, neist 14 000 Soomest, 1400 Ingerist ja 400 Vene-Karjalast. Meie kogudes on 14 000 viisi, aga kui juurde arvata SKS-i eesti viisid, siis üle 16 000, seega suhteliselt 3 korda enam.

1922 oli SKS-il järgmisel määral vanavara: muistendeid 35 000, runosid ja loitsulaule 45 000, uuemaid rahvalaule 40 000, ebausupunkte 75 000, mängu- ja kombekirjeldisi 6 000, nutuvärsse 1 000, vanasõnu 160 000, mõistatiseid 45 000, viise 16 000, kokku umbes 425 000 numbrit. Hiljemini, 1926—28, pandi toime suurejooneline mängude kogumine, mis andis umbes 65 000 mängukirjeldist ja sama palju mängunimetusi. Viimane kogu on vist nii suhteliselt kui absoluutselt maailma suurim. — SKS-i sekretäri A. Anttila andmeil on vanavara numbriarv praegusel silmapilgul umbes 542 000+66 600 mängunimetust, — Võrdluseks meie arvud: E. Rahvaluule Arhiivi juhataja O. Looorits'a umbkaudsete arvestuste järele on meil tagasihoidlikult võttes: rahvalaule 75 000, lastelaule üle 100 000, vanasõnu ja kõnekäände 70 000, mõistatiseid 55 000, muistendeid 30 000, ebausku jm. 80 000, viise 14 000, kokku umbes 430 000 numbrit, seega suhteliselt üle 100% enam.

Rahvaluule kõrval arenes r a h v a t e a d u s. Sekretär Rothsten'i ettepanekul saadeti 1880 uurijaid *Kalevala* pildistamiseks rahvateaduslikke aineid koguma, sest leiti, et kauemat aega päevakorras seisnud *Kalevala* pildistamine olevat seltsi seisukohalt mõeldav ainult rahvateaduslike jooniste lisamisega eepose tekstile. Saadeti Karjalasse „joonestaja ja temaga koos mees, kes on võimeline kirjalikult jutustama kõik, mis sel uurimisalal tähelepanavat. Joonestaja tehku joonestisi lihtrahva asulaist ja muist ehitisist, töö- ja majariistust, rõivaist jm. ning pilte loodusest, kus näha rahvas mitmesuguseis argi- ja pühapäevseis toiminguis, töös, pulmas jne.“ Samuti oli ülesandeks tuua kaasa päevapilte tüüpilisist maastikest ja muust. Nood esimesed saadikud olid A. O. Heikel ja A. Reinholm. Nende kogutud ainek on olnudki aluseks hilisemaile *Kalevala seletuste* väljaandeile. — Üldise kogumise ajal valitses elav liikumine selgi alal. Silmapaistvamaiks kogujaiks olid siin J. K. Inha ja juba mainitud S. Paulaharju.

Rööbiti kogumistööga käis väljaandmis-töö. Varasemaist trükinguist oli juba kõnet. 1880 toimetab Lönrot trükki suure kogu *Suomen kansan muinaisia loitsurunoja*. 1882 antakse välja *Kullervo runode* teisendid. 1886 hakkavad ilmuma K. Krohn'i toimetatud *Soome muinasjutud*, mis trükitakse nii teaduslikul (teisenditega) kui rahvalikul (antoloogiana) kujul. Esimesena ilmuvad loomamuistendid ja 1892 kuninglikud muinasjutud. Rohkem osi ei ilmunud. 1898 alustatakse suur 4-osaline rahvaviiside väljaanne I. Krohn'i ja A. Lounis'e toimetusel, mis veel praegugi pole jõudnud lõpule. — 1890. a. peale on M. Varonen ja A. V. Rantasalo toimetanud 3 köidet *Suomen kansan muinaisia taikojä*. — Kõige suurejoonelisem aga on *Suomen kansan vanhoja runoja* väljaanne, juba 1870. a. paigu kavatsetud Kalevala teisendite muutunud ja laienenud teostis. Teos ilmub läänide kaupa, peale selle veel Ingeri ja Vene-Karjala, ja selle köidete arv tõuseb üle 20. Esimene köide ilmus 1908. Siis aga takistus ettevõtte pikemaks ajaks majanduslike raskuste taha. Alles 1915 võidi mitmete toetiste, üliõpilaskondade abi ja rohke ettetellimise (1916 oli 415 tellijat) tõttu võrdlemisi muretult suur-töö teostusele asuda. Kuid sõda ja rahakursi langus hävitasid suurema osa neist võimalusist. Hinnatõstu ja suremise tõttu loobus osa ettetellijaist. Hiljemini saadi toetusi Korde-lin'i kapitalilt ja riigilt (100 000 mk. aastas), siiski pole väljaandega viimati kavatsetud ajaks (1930) lõpule jõutud. Senini on ilmunud üle kümne köite. Väljaande tegelikeks toimetajaiks on prof. A. R. Niemi ja dots. V. Salminen. — Se-

tukeste laulude 3 vägevat köidet 1904—07 on meil küllalt hästi tuntud.

Rahvateaduse väljaandeist mainigem 6 köidet *Kansantieteellisia kertomuksia* 1890. a. alates. Siis Schwindt'i suurteos *Suomalaisia koristeita*, mis ilmus 1893. a. alates. Edasi Siirelius'e *Suomalaisten kalastus* I—III. Rahvaluulelist ja eriti rahvateaduslikku ainetikku on ilmunud ka „Suomis“.

Teaduslikud uuringud, nagu osundatud, piirdusid vanade pärimuste tõttu esialgu mütoloogiliste küsimustega. Esimene seltsi kirjastatud rahvaluuleline kirjutus ilmus „Suomis“ 1844: G. Rein'i *Försök till utredande af Fornfinnarnes mynologi*. Üldiselt on teaduslikke küsiasetusi alul vähe. Mütoloogilist huvi tõendab ka O. Donner'i uurimus meie *Kalevipojast* 1866 *Kalevipoeg jumalaistarullisel ja historiallisel kannalta*. Hilisema soome meetodi nähtavasti esimest rakenduskatset esindab J. Krohn'i kirjutus „Suomis“ 1872: *Eesti ja ülepea läänesoome ained Kalevalas*. Teatavasti arendasid J. & K. Krohn rahvaluule-uurimises n. n. maateadusliku ehk soome meetodi tänu rikkalikule teisenditehulgale, mis neil oli tarvitada. Too viljakaks osutunud meetod on soome rahvaluuleteaduse tähtsamaid saavutisi. Alles peale seda muutus rahvaluule uurimine Soomes haruldaselt elavaks, pani end teadusena ka ülikoolis maksma, leidis suure hulga andekaid esindajaid (peale Krohn'ide Niemi, Holmberg-Harva, Salminen, Mansikka, Aarne, Rantasalo, noorimaist Haavio jm.) ning muutis Soome juhtivaks maaks rahvaluule alal. — SKS-i kirjastusel ilmunud uurimustest nimetan mõned tähtsamad: J. Krohn'i *Suomen suvun pakanallinen jumalanpalvelus* 1894, M. Varose *Vainajainpalvelus muinaisilla Suomalaisilla*, A. R. Niemi' *Kalevalan kokoonpano*, J. & K. Krohn'i *Kantelettaren tutkimuksia* I—II, K. Krohn'i *Kalevalan runojen historia ja Suomalaisen runojen uskonto*. — „Suomis“: K. Krohn'i „Tutkimuksia suomalaisten kansansatujen alalta“ 1888 ja 89, K. A. Franssila' „Iso tammi“ 1900 jm.

SKS-i töö rahvaluule alal on olnud suurem ja viljakam kui ühelgi teisel alal. See on algusest peale olnud ta lemmikala, millega selts 100 aasta eest tööd alustas ja mis talle tänavusel juubeliaastal on veel lähedasem, sest et alade keskenduse tõttu on rahvaluule ühes keelega nihkunud otse tulipunkti.

Oleme niiviisi püüdnud heita põgusat ja vähiklikku pilku SKS-i tööpatta. Paljut seal nähtut pole olnud mahti nimevadagi, nii seltsi 45 000-köitelist raamatukogu, ta kultuuri-

loolisi ja kirjandusloolisi kogusid jpm. Ka on pidanud puudu jääma ainelt üsna rikkalik SKS-i ja Eesti kokkupuudete kroonika, mis oli koostatud käesoleva kirjutise III osana, kuid millele ei leitud siin ruumi.

SKS-is on teinud tööd soome kõige paremad teaduslikud jõud. Seetõttu on selle kvaliteet kõrge. See töö on olnud pikemate aegade peale ette kavatsatud, seda on tehtud üksmeele ja objektiivsusega. SKS-i tegevust iseloomustab jõulisus ja pingsus. Areng ja tõus on pidev, ei tagasilangusi ega nõrku hetki kogu tegevuse jooksul. Sellekohased on ka saavutised.

16. III pühitseb Soome Kirjanduse Selts 100 a. juubelit. Sel puhul ilmub eriline peoväljaanne, milles K. Krohn, V. Tarkiainen, K. Blomstedt, M. Haavio, N. Liakka jt. eri külgedelt kujutavad seltsi tegevust 100 a. jooksul. — Seks päevaks ilmub ka dr. A. Anttila kirjutatud *E. Lönnrot'i eluloo* I osa ja prof. K. Krohn'i *Lüüriliste rahvalaulude uurimusi* I. — Kujur Väinö Aaltonen on valmistanud peo puhuks mälestusraha ja Valitsuse loaga on välja lastud SKS-i peopostmargid, mis on tarvitusel 1932. a. märtsini. — Nagu 50 aastat tagasi eestlaste saatkond käis Suomalaisen Kirjallisuuden Seura't austamas, nii korratakse seda Eesti Kirjanduse Seltsi poolt tänavu.

Nii viljaka töö järel on õigus ja rõõm pidutseda.

August Palm.

Allikad ja kirjandus: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura' protokollid 1831—56 (käsikirjas). — Ametlikkude ja erakirjade kogu Suomalaisen Kirjallisuuden Seura' arhiivis. — *Finska Litteratursällskapetets förhandlingar* 1856—58 („Suomis“). — *Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Keskustelemukset* 1858—1930 („Suomis“). — S. Elm gren: *Berättelse om Finska Litteratur-Sällskapet i Helsingfors under de första 17 åren* („Suomi“ 1847, lk. 1—45). — E. G. Palmén: *Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran viisikymmenvuotinen toimi*, 1881. — E. A. T[unkelo]: *Suomalaisen Kirjallisuuden Seura* („Tietosanakirja“ IX, 1917, lk. 254—66 ja „Täydennysosa“ 1920—22, lk. 1154—56). — J. W. Juvelius: *Suomalaisen Kirjallisuuden Seura* („Oma Maa“ II, 1921, lk. 264—80). — A. R. Niemi: *Suomalaisen kansanrunouden keräys* („Oma Maa“ III, 1922, lk. 375—87). — N. Liakka: *Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 1831—1931* („Kansanvalistusseuran Kalenteri 1931“). — A. Anni: *Soome, maa, rahvas ja kultuur*, 1924. — Teadmeteoseina on lisaks kasutatud rida soome- ja eestikeelseid väljaandeid, nagu *Tietosanakirja*, *Suomi, maa, kansa, valtakunta*, *Juvelius'e ja Kallio' kirjanduslood*, *E. Biograafiline leksikon*, Rosenthal'i *Kulturbestrebungen* jmm. — Kirjalikke või suusõnalisi juhatusi ja teateid on andnud dr. ja pr. Haavio, dr. A. Anttila, mag. Haltsonen, dr. Loorits jm.